

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Rodinné prostředí a výchova mládeže s nařízenou ústavní výchovou

Diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Daňková
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgt. et Mgr. Tereza Raszková
Oponent práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Kateřina Daňková
Studium:	P16P0876
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Rodinné prostředí a výchova mládeže s nařízenou ústavní výchovou
Název diplomové práce AJ:	Family environment and education of youth in the institutional care

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se věnuje rodinnému prostředí a výchově mládeže s nařízenou ústavní výchovou. Teoretická část práce popisuje vzhled do problematiky vlivu rodinného prostředí na mládež a také prevencí vzniku nežádoucího chování u osob mladších 18 let. Empirická část práce prostřednictvím případových studií analyzuje jednotlivé případy klientů umístěných v ústavních zařízeních.

HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2007, s. 174. ISBN 978-80-7367-327-7. KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, s. 199. ISBN 80-7315-004-2. MATOUŠEK, Oldřich. Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže. Praha: Portál, 1996, s. 87. ISBN 80-7178-064-2. MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2014, s. 214. ISBN 978-80-262-0522-7. MENDEL, Richard. Méně slov a více pomoci. Účinné a neúčinné metody při snižování kriminality mládeže. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 141. ISBN 80-7338-022-1. PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času. Praha: Portál, 2001, s. 229. ISBN 80-7178-569-5. SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada, 2014, s. 147. ISBN 978-80-247-4042-3.

Garantující pracoviště: **Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: **Mgr. et Mgr. Tereza Raszková**

Oponent: **Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.**

Datum zadání závěrečné práce: **6.11.2014**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 22. listopadu 2018

.....
Kateřina Daňková

Poděkování

Ráda bych touto formou poděkovala především Mgr. et Mgr. Tereze Raszkové za ochotné vedení závěrečné diplomové práce, za pomoc při řešení obtížnějších otázek a za cenné poznatky, které mi během celé práce poskytovala.

Anotace

DAŇKOVÁ, Kateřina. *Rodinné prostředí a výchova mládeže s nařízenou ústavní výchovou*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 91 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je zaměřena na exkurz do problematiky rodinného prostředí a výchovy v propojenosti s nařízenou ústavní výchovou mládeže. Jde o nastínění souvislých témat, která se dotýkají péče o děti v rodinách, ve kterých nejsou podmínky k výchově mládeže optimální. Cílem diplomové práce je popsat rodinné prostředí a výchovu mládeže s nařízenou ústavní výchovou.

Teoretická část práce je konstruována do několika úseků. První se věnuje rodinnému prostředí (funkce rodiny, výchova, strádání členů rodiny, odborná pomoc rodině). Následují kapitoly o subkultuře mládeže a prevenci. Po těchto kapitolách se práce věnuje druhé sekci. Nařízené ústavní výchově od soudního řízení až po dopady ústavní péče na vývoj dítěte.

Poslední část diplomové práce se zaměřuje na empirickou část, která obsahuje případové studie – kazuistiky. Data byla získána z Dětského domova se školou v Chrudimi. Uvedená část si kladla za cíl ukázat, jaké jsou životní příběhy dětí, které prochází nařízenou ústavní výchovou. Z jakých startovacích pozic a rodinného prostředí pocházejí, jak se mění jejich situace a jak se sama mládež po takovém zásahu do života mění.

Klíčová slova: prostředí rodiny, prevence nežádoucího chování mládeže, nařízená ústavní výchova, sociální podpora, práce s ohroženou rodinou.

Annotation

DAŇKOVÁ, Kateřina. *Family environment and youth education with ordered institutional education*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018. 91 p. Diploma thesis.

The diploma thesis is focused on the excursion into the family environment and education in connection with the ordered institutional education of the youth. It is to outline contextual themes that concern the care of children in families where the conditions for youth education are not optimal. The aim of the diploma thesis is to describe the family environment and the education of the youth with ordered institutional education.

The theoretical part of the thesis is designed in several sections. The first one deals with the family environment (family function, education, family hardship and family support). The chapters on youth subculture and prevention follow. After these chapters, the thesis is devoted to the second section, and therefore to the institutional education, from the court proceedings to the effects of institutional care on the development of the child.

The last part of the diploma thesis focuses on the empirical part, and therefore case studies – the case report. The information was obtained from the Children's Home with the school in Chrudim. This part aimed to show the life stories of children going through ordered institutional care. What starting positions, what family environment they come from and how their situation changes, how the youth itself changes after such a change in life.

Key words: family environment, prevention of unwanted behaviour of youth, ordered institutional education, social support, work with endangered family.

Obsah

Úvod.....	8
1 Prostředí rodiny	10
1.1 Funkce rodiny a její poruchy.....	12
1.2 Výchova v rodině a její poruchy	16
1.3 Psychické strádání	21
1.4 Odborná pomoc rodině, ve které se vyskytují patologické jevy	23
2 Prostředí života subkultury mládeže	27
3 Prevence vzniku nežádoucího chování mládeže	29
4 Kdy lze nařídit ústavní výchovu?	32
4.1 Výzkumná činnost.....	36
4.2 Ústavní výchova v českých mediích	39
4.3 Nedostatky v ústavní výchově	41
4.4 Soudní řízení o nařízení ústavní výchovy	43
5 Psychologické aspekty a dopady ústavní péče na vývoj dítěte	45
5.1 Sanace rodiny	46
5.2 Generační problémy v problematice ústavní péče	46
6 Sociální podpora.....	48
7 Empirická část	53
7.1 Koncepce a metodika	53
7.2 Prezentace kazuistik	55
7.3 Analýza výzkumných otázek	72
7.4 Náměty pro praxi.....	75
Závěr	77
Seznam použitých zdrojů.....	79
Seznam tabulek	84
Seznam grafů	85
Seznam příloh	86

Úvod

V souvislosti s ústavní výchovou je diskutován její vliv na psychický vývoj mládeže, stejně jako její začleňování do společnosti a do samotného života. Téma diplomové práce jsem si vybrala z důvodu, kdy mé nynější zaměstnání je mimo jiné i další linií v procesu nápravy mladých lidí. Zdravý rozvoj osobnosti člověka je závislý na souhře vrozených dispozic a působení vnějšího prostředí. Preference rodiny před ústavní péčí je dlouhodobě deklarovaným krédem. Pod pojmem rodina si vybavíme radost, štěstí, domov, dětství. Rodina pro nás znamená soukromí, prostor, který si hájíme. Cílem diplomové práce je popsat rodinné prostředí a výchovu mládeže s nařízenou ústavní výchovou.

Mládež s nařízenou ústavní výchovou může vyrůstat v rozličných rodinných podmínkách. Stejně tak i způsob a metody výchovy mohou být u jednotlivců odlišné. Zkoumání tohoto nežádoucího společenského jevu prostupuje řadou vědních oborů jako jsou psychologie, sociologie, pedagogika, sociální pedagogika a právo.

Důležité legislativní rámce pro danou oblast jsou zakotveny v ústavních předpisech České republiky: Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod; zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí; zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních; zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a další. Význam pojmu mládež v celé diplomové práci vymezují dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, dle ustanovení §2, jako skupinu dětí a mladistvů, tedy věkové rozmezí od narození do nepřekročení osmnáctého roku věku. Pokud je v textu uvedeno slovo dítě, jedná se o synonymum slova mládež.

V teoretické části práce vymezujeme jednotlivé pojmy používané dál v kontinuu celé diplomové práce. Popisujeme problematiku ústavní výchovy, její legislativní rámec. Dále rozvíjíme okruh problémů: z jakých rodin, s jakou výchovou, jakým rodinným prostředím se jedinci rekrutují jako mládež s nařízenou ústavní výchovou. Abychom mohli rodině pomoci, je důležité znát nejvíce její funkce, ale i poruchy.

V praktická částí nastiňujeme problematiku pomocí kvalitativní metody, kazuistiky, případové studie. Tedy pomocí souhrnného popisu případu s údaji o začátku, vývoji a průběhu sledovaného fenoménu, případně okolnosti, které mohly vývoj nebo současný stav ovlivnit. Data jsme získali v ústavním zařízení Dětský domov se školou Chrudim. V této části práce si stanovujeme výzkumné otázky, na které v závěru nalézáme odpovědi.

Práce je určena studentům i široké veřejnosti, kteří se zajímají o problematiku rodinného prostředí a výchovy mládeže s nařízenou ústavní výchovou. Literárními autory, kteří se hlouběji zabývají daným tématem, jsou například: Dunovský, Dytrych a Matějček (1995), Kraus (2008), Matoušek a Pazlarová (2010), Pávková (2008), Stašová, Slaninová a Junová (2015), Večerka, Holas, Štěchová a Diblíková (2001). Z jejich publikací je jasně patrné, jak je důležité, aby dítě především ve svém raném vývoji dostalo lásku, vřelost, přijetí, sympatii a citovou podporu.

1 Prostředí rodiny

Pro celou diplomovou práci je důležité vymezení pojmu rodina. Rodinu můžeme volně definovat jako místo, kam většina lidí přichází po svém narození. V dospělosti z tohoto prostředí odchází, ale velice rádi se většinou zpět vracejí. Formulovat přesné vymezení není snadné, jelikož tradiční měřítka díky rozvíjející se společnosti postupně pozbývají platnosti. Nejspíše by se dala považovat za různě velkou skupinu nejbližších osob v našem okolí, k nimž jsme vázáni hlubokými citovými vazbami a představuje pro nás zázemí a jistotu.

Existuje velké množství psaných definic, které se liší z hlediska přístupů jednotlivých věd a subjektivního nazírání každého autora. Definice Plaňavy (2000, s. 73) zní, „rodina je strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí“. Druhá definice od autora Heluse: „Rodina se do dítěte promítá svým životním způsobem, tím, oč usiluje, tím, jak naplňuje čas, tím, jak se její členové k sobě navzájem chovají, jak řeší své problémy a rozpory, tím, jak se mají rádi či neradi a tím, jaký styl soužití v ní panuje.“ (Helus, 1987, s. 96).

Jak už bylo řečeno výše, rodina je prvotním místem, do kterého po narození přicházíme. Utváří se v ní náš základní hodnotový žebříček, zprostředkovává nám obraz o nás samých a tím do značné míry formuje naše sebehodnocení již od útlého věku. Od té doby se do nás vtiskávají zážitky třeba i nepatrné, které později budou ovlivňovat pohled jedince na svět.

Během života, tak jak poznáváme různé lidi ať už „face to face“ nebo přes virtuální sféru, si určujeme vzory. Vzory, s kterými se posléze snažíme alespoň malinko ztotožnit, napodobovat to, co se nám na nich líbí. Pozitivní informací se stává fakt, který byl zjištěn autory Stašová, Slaninová a Junová (2015, s. 105) kdy přesto, že očekávaly, že v důsledku působení médií, značné nestabilitě rodin a celkových proměn životního stylu české společnosti budou rodičovské vzory výrazně ohroženy a jejich četností poníženy, se tak nestalo. Více než třetina dětí se orientovala spontánně na své rodiče. Musíme zdůraznit velikou proměnlivost v závislosti na věku. Mladší děti více než starší volily rodiče jako své životní vzory. Mládež podstatně častěji volí rodiče stejného pohlaví jako svůj vzor.

Jak vidí rodinu děti? Co si pod tímto pojmem představují? Děti v pořadu České televize s názvem „Jak to vidí děti“, odpovídaly na anketní otázku: „Co je pro tebe rodina?“. Odpovědi zněly: „Rodina je skupina lidí, se kterými žijeme celý život. Je to máma, táta a děti. Měla by být celá, držet pohromadě a řešit problémy společně a v klidu. Jsou to lidi, se kterými se cítíme dobře a máme je rádi.“ (Jak to vidí děti, ceskatelevize, online)

Ze zákona č. 89/2012 Sb., (občanský zákoník), v diplomové práci vyzdvihujeme znění některých paragrafů, které nám připadají pro uvedenou oblast zájmu důležité.

Tabulka 1: Občanský zákoník

Občanský zákoník	
§ 875	Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte. Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí pro dítě, které není schopno sdělení pojmout, vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit.
§ 876	Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě.
§ 880	Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Rozhodují-li rodiče o vzdělání nebo o pracovním uplatnění dítěte, vezmou v úvahu jeho názor, schopnosti a nadání.
§ 884	Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Rodiče mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině. Výchovné prostředky lze použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte.

§ 886	Žije-li dítě s rodiči nebo s některým z nich v rodinné domácnosti a je-li o ně řádně pečováno, podílí se i ono na péči o chod domácnosti. Tato povinnost dítěte zaniká zároveň s poskytováním výživy rodičů dítěti. Dítě se podílí na péči o chod rodinné domácnosti vlastní prací, popřípadě peněžítými příspěvky, má-li vlastní příjem, anebo oběma způsoby. Pro určení rozsahu podílu dítěte na péči o chod rodinné domácnosti jsou rozhodné schopnosti a možnosti dítěte i odůvodněné potřeby členů rodiny.
-------	---

Zpracováno z:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zakonyprolidi, online.

1.1 Funkce rodiny a její poruchy

Rodina je nejrozsáhlejším výchovným prostředím a socializačním činitelem s mnoha funkcemi. Je silně zdůrazňována hodnota rodiny jako zdroje bezpečí a ochrany před okolním světem, který by měla pro své členy představovat.

Jak již známe z nejrůznějších studií, studia na vysoké škole a z publikace pana profesora Krause (2008), nejzákladnější funkcí rodiny je *biologicko – reprodukční*, jejíž podstata tkví v zajištění reprodukce potomstva. V současnosti ve vyspělých zemích se stalo trendem upřednostňování kariéry před rodičovstvím a plození potomků v pozdějším věku. S tím jsou bohužel spojená i zdravotní rizika. Další je funkce *sociálně – ekonomická*. Je o zapojení členů rodiny do pracovního procesu v rámci zvolené profese a její role konzumenta v tržním hospodářství (tvoří jeden z faktorů pevnosti ekonomiky státu). V rodině se dítě učí sociální komunikaci, navazování vztahů s okolím a základním pravidlům platícím pro jednání člověka s člověkem. O zmíněném je *socializačně – výchovná* funkce rodiny. Je důležité s dětmi trávit volný čas společně, pohromadě. Oblast zahrnuje funkce rodiny *relaxace a zábavy*. Poslední je funkce *emocionální* neboli *citová*. Je nenahraditelná, jelikož nikde jinde než právě v rodině nemůže být dítěti naplněna tolik žádoucí potřeba vřelých citů, lásky a jistoty v podobě trvalých vztahů. (Kraus, 2008, s. 81-83)

Již několik let je bohužel možné vidět změnu v kvalitě naplňování poslední zmiňované funkce (emocionální/citové), jelikož přibývá dětí, které v důsledku citového strádání, poruchy či vůbec nevytvoření citových vazeb v raném věku, jsou ohroženy deprivací.

Pro srovnání uvedeme ještě jedno, asi nejznámější rozdělení funkcí rodiny na čtyři typy dle Dunovského (1986, s. 6), *biologicko - reprodukční, ekonomicko - zabezpečovací, emocionální a socializačně - výchovná*. V souvislosti s nimi se autor zabývá charakteristikou poruch, o nichž hovoříme, pokud nejsou funkce rodiny zajištěny v optimální míře. V ideálním případě se všechny následující funkce rodiny ubírají pozitivním směrem, zprostředkovávají dítěti základní orientaci ve světě, vytváří hodnotovou orientaci, formují vlastní já, vedou mladého člověka k vytváření si vlastního života, ukazují mu cestu a možnosti řešení rozličných problémů.

Může ale nastat situace, že rodina přestane plnit některou ze svých funkcí. Mezi nejčastější faktory, které způsobují poruchy jednotlivých funkcí rodiny bychom mohli uvést: nadměrné užívání návykových látek a jiné závislostní chování, neochotu partnerů pracovat na vztahu, nadměrná zátěž v práci a vyčerpání při příchodu domů. Jak uvádí Dunovský (1986, s. 13), poruchu rodiny lze charakterizovat, analyzovat a řešit. Příčin poruch rodiny je mnoho. Počátek mohou mít v jednotlivých člancích systému jednotlivec – rodina – společnost a v jejich vzájemném ovlivňování. Následky se však dotýkají všech součástí tohoto systému. Poruchy se mohou týkat jedné, některých nebo všech základních funkcí rodiny.

Rodina se mění v čase a mění i svoji podobu a povahu. Je náročné členění a hodnocení jejich poruch. Dunovský ve své další publikaci popisuje tři základní přístupy k řešení poruch rodiny. Je to přístup *etiopatogenetický*, který určuje příčinu poruchy, dobu a místo jejího počátku, způsobu rozvoje i působení. Další pojetí je pojetí *symptomatické*, které popisuje a hodnotí stupeň a podobu poruchy rodiny a její působení na členy této skupiny. Přístup *terapeutický* pak spočívá v hodnocení potřeby a spotřeby společenské činnosti k překonání poruchy. Uvedený přístup s sebou přináší nebezpečí, které spočívá v množství možností resocializačního či terapeutického úsilí. Vybízí, aby veškeré aktivity vycházely ze služeb, nikoli z potřeb a požadavků mládeže. (Dunovský, 1999, s. 102)

Níže popisujeme pouze poruchy funkcí, které přímo souvisí s prostředím v rodině, kde žije i mládež.

Porucha ekonomicko – zabezpečovací funkce

Porucha této funkce souvisí s finančním zabezpečením rodiny. Vágnerová (2004, s. 318-319) uvádí skutečnost, kdy úroveň příjmů a spotřeby rodiny určuje její socioekonomický status. Zahrnuje i další činitele jako vzdělání rodičů a jejich zaměstnání. Nízká ekonomická úroveň rodiny přináší rodičům i dětem zvýšená rizika, a to jak z hlediska jejich tělesného a duševního vývoje, tak i z hlediska jejich budoucího zařazení do společnosti. Uvedené děti jsou častěji hospitalizovány, v dětství u nich ve větší míře dochází k úrazům. Jsou významně častěji vystaveny traumatizujícím událostem. Daleko více se u nich objevují psychické poruchy a společensky nežádoucí chování. Rodiče jsou vystaveni stresu, což se následně odráží ve zhoršené péči o děti. Rodiče děti málo oceňují, s dětmi málo komunikují. Ve výchově jsou však striktnější, autoritativnější až omezující. Děti daleko častěji trestají.

Porucha ochranné funkce rodiny

Porucha ochranné funkce je pro rodinu velmi závažná, protože se zřídka kdy projeví navenek, zato rozkládá rodinu zevnitř. Hlavními projevy jsou domácí násilí a sexuální zneužívání. Jak uvádí Giddens (1999, s. 177), k fyzickému napadení daleko častěji dochází doma než na ulici. Nejčastějším terčem fyzického násilí jsou právě děti, především dokud jsou velmi malé. Násilí v rodině bývá do jisté míry tolerováno. Facka, kterou dá rodič dítěti, se většinou ani nepovažuje za „násilí“. Kdyby ovšem na dítě fyzicky sáhl cizí člověk v obchodě, protože by nesouhlasil s tím, co dělá nebo říká, bylo by to považováno za nepřijatelné. V minulosti bylo podobně tolerováno i to, když muž bil svou ženu.

Porucha socializačně – výchovné funkce

I když se to nemusí zdát, je rozdílné, pokud mládež vyrůstá v chudobě, v relativním dostatku nebo v blahobytu. Význam má také bydliště, zda rodina žije ve městě či na vesnici. Vývoj a socializaci dítěte ovlivňuje stáří rodičů, jejich vzdělání i zaměstnání. Dle Kohoutka (1998, s. 115-120) na rozvoj osobnosti dítěte mimořádně působí i třeba postavení uvnitř rodiny. Pořadí, jaké zaujímá mezi sourozenci, působí na vznik různých povahových rysů. Způsob výchovy v rodině

má na osobnost největší vliv. Jedná se o konkrétní výchovné postoje. Vhodný způsob výchovy je nejčastěji popisován jako výchova trpělivá, přijímající dítě jako takové, posilující jeho sebedůvěru. Matějček (1992, s. 60) uvádí, že výchovné postoje se utváří ve složitém vývojovém procesu a souvisí s vývojem osobnosti vychovatele, tedy rodiče. Jejich formování souvisí s vlastními zkušenostmi z dětství, se vztahem k vlastním rodičům, inteligencí a hodnotami.

Dle Dunovského (1986, s. 14) je socializačně výchovná funkce nejdůležitější. Na základě této funkce, pro kterou je východiskem péče o dítě a zájem o něj, rozčlenil poruchy rodiny ve vztahu k dítěti. Jednotlivé poruchy kvalifikoval podle příčin jejich vzniku.

Poruchy emocionální funkce.

Dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji dospělé vychovatele, kteří k němu mají vřelý citový vztah. Vztah by neměl být jednostranný. Také rodiče hledají u svého potomka něco, co by je uspokojovalo. Dítě je o klidnou rodinnou atmosféru ochuzeno především při rozvratu rodiny nebo v případech, kdy o něj rodiče neprojevují dostatečný zájem. Pokud dítě není rodiči přijímáno, citově strádá. Můžeme se setkat i s rodinami, kde je hodnota dítěte pro rodiče hluboko za hodnotami materiálními. Jak uvádí Matějček (1989, s. 38, 46) u dětí, které vyrůstaly v citově chudém prostředí, se objevují vážné potíže v citových vztazích i v dalším životě. Těžko se učí mít někoho rády, být pro někoho druhého citovou oporou. Lze pak předpokládat, že takový mladý člověk si najde partnera podobného, který se nebude umět citově otevřít, projevovat náklonnost. Pak se může z generace na generaci předávat citová chudoba, nepříznivé životní poměry, nezdravé vývojové podmínky. O mezigeneračním přenosu se více dozvíme v kapitole – Generační problémy v problematice ústavní péče.

Dalším z autorů, u kterého nalezneme obdobné téma je Kohoutek (1998). Uvádí, že se může jednat o výchovu s převahou tvrdých trestů, která však u dítěte vyvolá pouze ambivalentní citový postoj k rodičům. Při výchově rodiče udělují pouze příkazy a zákazy, při neukázněnosti tresty. Dalším typem nesprávné výchovy, je výchova preferující některé jiné dítě. Upřednostňování jednoho dítěte nad druhým způsobí žárlivost u sourozenců. Proto je ve výchově důležitá rovnováha v uspokojování potřeb všech členů rodiny. (Kohoutek, 1998, s. 110-111)

Děti si zaslouhují lásku. Není tím myšleno rozmazlování a hýčkáání, ale pocit jistoty, že k někomu patří, že je má někdo rád. K někomu, kdo je neopustí, na koho se může spolehnout. Pouze šťastní rodiče dokážou dítěti zajistit prostředí, ve kterém se budou rozvíjet zdravé citové vztahy. Je zapotřebí v rodině rozvíjet láskyplné prostředí, společné prožívání volného času. K tomu lze využít různých rituálů, jako je čtení pohádek před spaním, oslavy narozenin v kruhu rodinném atd.

Další podkapitola se zabývá výchovou v prostředí rodiny a jejími poruchami. Jsme si vědomi, že výchova mládeže probíhá i mimo rodinu (v některých případech i v mnohem větším rozsahu), jako například ve škole při vyučování a mimo vyučování, a proto jsme název a poté i obsah podkapitoly zúžili pouze na rodinu.

1.2 Výchova v rodině a její poruchy

První otázka zní, co je to výchova? Jak uvádí Kraus, Janiš a Vacek (2012, s. 19-20), výchova existuje od vzniku společnosti jako jev objektivně nutný. Přestože se postupem času mění její cíle, obsah, podmínky i prostředky, v jistém slova smyslu je jevem věčným. Stručně vyjádřeno, výchova znamená pozitivně zaměřené formování vychovávaného vychovatelem.

Druhá otázka zní, co je to rodinná výchova (výchova v rodině)? Jak se dočteme v publikaci Matějčka (1992, s. 29), o rodinném soužití můžeme mluvit tam, kde mládež uspokojuje psychické potřeby rodičů a rodiče uspokojují potřeby mládeže. Jinak řečeno, jde o vzájemný vztah potřeb a jejich uspokojování. Dítě přináší spousty nových podnětů. Umožňuje rodičům získat nové zkušenosti jinak nezískatelné. Dává rodičům pocit užitečnosti, společenské důležitosti. Charakteristickým znakem rodinné výchovy je vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi mládeží a jejími vychovateli. Je to obousměrný citový vztah. Děti lásku přijímají, ale i vracejí.

Každý jev by měl vykazovat nějaké znaky, aby mohlo být konstatováno, že se vše ubírá správným směrem bez jakékoliv patologie. S využitím znalostí z publikace Krause, Janíše a Vacka (2012, s. 29-32) lze uvést znaky výchovy. Jsou jimi: záměrnost (cílevědomost, plánovitost, soustavnost, systematičnost); rozvojetvornost (záměr vychovatele pozitivně rozvíjet osobnost vychovávaného);

dlouhodobost; dynamičnost (nic ve výchově není neměnné a jednou provždy dané); bipolárnost (vychovatel – vychovávaný, mezi nimiž vzniká vztah); cykličnost (neukončitelnost) a univerzálnost (existuje a bude existovat vždy).

V současnosti na rodinu působí mnoho nástrah, kterým je nucena čelit. Problémy ve fungování rodiny mohou být způsobeny samotnými rodiči, kteří nejsou schopni plnit své rodičovské role a volí nevhodné způsoby výchovy. Mohou být, ale způsobeny také stresem, který současná doba přináší.

Níže popisujeme poruchy rodiny, jejichž příčinou je malá, nedostatečná nebo vůbec žádná péče.

Nemohou, neumějí, nechtějí

Prvním se stává případ, kdy se rodiče o dítě *nemohou postarat*. Jak uvádí Dunovský (1986, s. 16), příčinou mohou být přírodní podmínky. I sama společnost může být místem vzniku této poruchy. Jedná se o případy, kdy je narušeno celé fungování společnosti (období válek, hladomoru, epidemie nebo v současné době stoupající nezaměstnanost). Původcem poruchy může být i jedinec sám nebo celá rodina (úmrť, invalidita, zdravotní stav, rozpad rodiny). Při poruše rodiny rodiče o dítě projevují zájem, někdy i značný.

U těžce zdravotně znevýhodněných dětí stojí rodiče před rozhodnutím, zda pro rodinu i pro dítě bude lepší, aby vyrůstalo buď v domácím prostředí, nebo naopak, aby bylo v péči ústavní. Rozhodnutí je vždy na rodičích a je velmi těžké. Předání dítěte do ústavu může být pro rodiče pocitem selhání.

Druhým se stává případ, pokud se rodiče o dítě *neumějí postarat*. Jak uvádí Matějček a Dytrych (1994, s. 137-139), v případě, že se rodiče neumějí o své dítě postarat, můžeme příčinu hledat v rodině nebo separátně v jejich jednotlivých členech. Nezralost rodičů, neschopnost přijmout společenské normy nebo se vyrovnat s těžkými životními situacemi brání rodičům v zajištění vhodných podmínek pro rozvoj dětí, pro jejich začlenění do společnosti. Nedostatečné uspokojování potřeb dítěte může být také způsobeno poruchou skladby rodiny a její stability. Sem bychom mohli zařadit děti rozvádějících se nebo rozvedených rodičů.

Rozvod rodičů je stresovou událostí pro dítě. Může ovlivnit i jeho prospěch ve škole a chování. V době rozvodu jsou rodiče více zaujati svými problémy, mají na dítě méně času. Ve většině případů jsou méně vnímaví k jeho

potřebám. Neuvědomují si, že se k dítěti chovají nezvykle, nepřiměřeně, zvláště. Veškeré stresové situace, kterým je dítě v tomto období vystaveno, mohou vést v extrémních situacích od poruch vývoje osobnosti až k antisociálnímu chování.

Třetím se stává případ, kdy se rodiče o dítě *nechtějí postarat*. Jak uvádí Dunovský (1986, s. 20-22), většinou se jedná o situaci, kdy je narušena osobnost rodičů. Rodiče jsou nevyzrálí, mají narušen vlastní socializační proces. Nejsou schopni přijmout rodičovskou zodpovědnost, náležitě plnit rodičovské role, které se od nich očekávají. V žebříčku hodnot jsou u nich děti skoro na posledním stupni. Nezáměr rodičů může být tak silný, že je jeho vývoj poškozován. Ve zmíněných případech jsou děti odebírány z rodin, či je rodiče sami opouštějí a v ústavních zařízeních ponechávají. Tuto situaci pak nazýváme sociálním osiřením. Jde o situace, kdy děti sice biologické rodiče mají, ale ti své rodičovské role neplní. Závažnost problémů je závislá od intenzity a délky poruchy rodiny. Následkem pak mohou být všechny poruchy chování spojené se sociální nepřizpůsobivostí. Nemusí se vždy jednat pouze o nedostatečnou nebo žádnou péči o dítě. I nadměrná péče může způsobit těžkou neurotizaci dětí s poruchami sociální adaptace.

Do kategorie poruchy rodiny můžeme zařadit i *nechtěné děti*. Rodiče mají možnost volby z několika možností, jako je utajovaný porod, diskretní porod či mohou dítě odložit do baby boxu. V těchto případech je o dítě postaráno buď v ústavní péči, nebo v náhradní rodinné péči.

Matky tedy mají i v uvedených situacích několik variant řešení, jak dítěti zajistit péči.

Všechny poruchy rodiny, které rodina není schopna řešit, se projevují v péči o dítě, v jeho vývoji. Následkem pak je neprospívání dítěte, což je projev nedostatečné nebo žádné péče o něj. Obvykle oblast dělíme dle Dunovského, Dytrycha a Matějčka (1995, s. 87-95) na čtyři typy zanedbávání: fyzické, psychické, výchovné a zdravotní nebo zanedbávání výživy. *Zanedbanost* je následkem špatné výchovy v prostředí, které je na nízké socioekonomické úrovni. Jedná se o prostředí jednoduché, primitivní, ve kterém dochází k nedostatečnému zajištění hygieny. K nízké socioekonomické úrovni se velmi často přidává alkoholismus, drogová závislost jednoho nebo obou rodičů a promiskuita v sexuálním životě. V důsledku nízké ekonomické úrovně je rodina často nucena se stěhovat, prostředí pro výchovu je velmi nestálé. Děti se zde setkávají

s nevhodnými výchovnými vzory. Školní docházka a povinnosti mládeže jsou nedostatečně plněny. Tím mají daleko menší možnost se rozvíjet. Školní prospěch bývá celkově rovnoměrně snížen, takže může budit klamný dojem, jako by šlo o následky sníženého nadání.

Mládež musí být dostatečně oblékána, adekvátně k počasí, nebo pokud nosí ošacení malé, či nadměrně velké, jedná se o zanedbávání ošacení. Další kategorií, jak uvádí Bechyňová a Konvičková (2008, s. 36), je *pasivní zanedbávání péče o dítě*. Jedná se o skupinu rodičů, kteří si dítěte nevšímají, nevěnují mu pozornost. V důsledku minimálního zájmu rodičů děti špatně prospívají, rodičovské chování je pro ně nesrozumitelné. I nejasnost a nestabilita rodičovského přístupu může vést k zanedbání dítěte.

Zanedbávání péče o mládež nemusí mít zákonitě podhoubí pouze v nízké sociální vrstvě. Vyskytuje se i v prostředí blahobytu. V těchto případech, kdy jedinec je materiálně zajištěn může strádat po stránce citové. Uvedená forma zanedbávání je daleko obtížněji zjištělná a prokazatelná než zanedbávání fyzického charakteru.

Pro shrnutí lze uvést, že dítě by nemělo být vystaveno faktorům jako jsou:

- nedostatečné uspokojování tělesných potřeb – fyzické,
- neuspokojování citových potřeb dítěte – psychické,
- nedohlížení na plnění školních povinností – výchovné,
- nedocházení na pravidelné lékařské prohlídky, očkování – zdravotnické,
- nedodržování zdravého stravovacího režimu,
- neoblékáno adekvátně,
- neadekvátní dohled.

Existují různé výchovné postoje rodičů, které nám nastiňuje například Matějček (1992). Níže poznamenáváme pouze negativně laděné výchovné postoje k mládeži.

Výchovné postoje (negativně laděné)

Dle Matějčka lze pojmenovat několik výchovných postojů (negativně laděných). První by byla *výchova zavrhujeící*. S tímto typem postoje se setkáváme většinou ve skryté formě. Ukazuje se nám v rodinách, ve kterých stačí pouze to, že potomek připomíná rodičům nějaký nezdár, chybu v jednání, hluboké zklamání, nějakou životní nepříjemnost. Může to být i tak, že pro svůj jakýkoliv handicap dítě nesplňuje rodičovo očekávání. Dítě je při uvedeném postoji výchovy nadměru trestáno vědomky nebo nevědomky, omezováno, utlačováno, což má za reakci rezignace, vzdor a pasivitu potomka.

Druhým postojem je *výchova zanedbávající*. O ní jsme se již v diplomové práci zmiňovali, a proto necháváme bez podrobnějšího komentáře.

Třetí postoj je *výchova rozmazlujeící*. Lze jednoduše říci, že hlavou rodiny je dítě. Vychovatelé si přejí, aby dítě stále zůstalo malé a roztomilé. Nekladou na mládež žádné povinnosti, chrání ji od všeho špatného, nedovolují ji osamostatnění, podřizují se jejím přáním a náladám. Rodiče se stávají „sluhy“ dětí.

Čtvrtý postoj je *příliš úzkostná a protektivní výchova*. Zde se jedná o přehnanou úzkost. Vyskytuje se zde strach, aby se dítěti něco nestalo, aby si neublížilo. Lze nalézt kategorii rodičů, kteří mají k tomuto projevu výchovy větší sklony: rodiče staršího věku; rodina, ve které jedno dítě zemřelo; dítě o které se dlouho snažili, „vymodlené“; úzkostní rodiče. Nedopřává se mu volnosti objevování, zkoušení ve zdravé míře. Dítě se pak projevuje zvýšenou aktivitou někdy i agresivitou v podmínkách, kdy je bez dozoru, mimo dohled rodičů. Snaží se pak stát členem part, které jsou navenek co nejvíce rebelující. Druhou reakcí dítěte může být útlum aktivity, pasivní přizpůsobení se. Tato mládež mívá i větší pravděpodobnost stát se objektem šikanování.

Pátý postoj je *výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionismus)*. Dítě se zde stává nástrojem kompenzace vlastní neuspokojenosti vychovatelů. Dítě chtějí mít nejdokonalejší ideálně ve všech možných oborech. Způsob výchovy vede k přetěžování jedince. (Matějček, 1992, s. 61-63)

Jak uvádí Průcha (2004, s. 156), různé výzkumy prokazují, že se jednotlivá etnika odlišují specifickými normami a formami výchovy dětí. Z výzkumů vyplývá, že v západních kulturách rodiče chápou dítě jako individuální bytost, posilují jeho autonomii. Východní kultury vidí v dítěti pokračování sebe samých. Japonské děti

se v rodině učí vyhýbat se konfliktům, přizpůsobují se normám rodičů. U německých dětí výchova směřuje k autonomii, autorita rodičů se snižuje s přibývajícím věkem dětí.

Na konci podkapitoly uvedeme, jaká by měla být výchova v rodině. Měla by být všestranná, jak uvádí Kraus, Janiš a Vacek (2012, s. 54-55) neměla by postrádat žádnou z těchto složek: rozumovou, pracovní, tělesnou, estetickou a mravní.

1.3 Psychické strádání

Může se stát, že partneři mají dítě, avšak z nějakého důvodu (oba, nebo jeden z nich) rodičovskou identitu odmítají. Dle publikace Matějčka (1992, s. 47) dítě nechtějí. Jsou to případy nechtěného těhotenství, často řešeného potratem. Pokud se dítě narodí, dostává se často do situace přinejmenším subdeprivační (subdeprivace je jakési ztlumené, zmírněné vydání deprivace klasické). Objevují se případy, kdy vychovatelé mládeži nerozumějí a očekávají od ní něco, co konkrétní jedinec nemůže splnit, čeho zrovna on (ona) nemůže dosáhnout. Rodiče si vytváření nějaké ambice, ideály, sny, očekávání, kterých se nechtějí a posléze ani nedokážou vzdát.

V rodině může vzniknout klima, kdy je mládež vystavena strádání v rovině uspokojování některých z jeho základních potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu. Jak uvádí Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová (2007, s. 63-64), důležitým činitelem vzniku psychické deprivace je nedostatečné množství přiměřených podnětů z vnějšího prostředí – sociálních, citových, ale i sensorických. Druhým činitelem vzniku psychické deprivace je přerušení již vytvořeného vztahu mezi dítětem a jeho sociálním prostředím, tzv. separace. U jevu separace se rozeznávají tři fáze charakterizující chování dítěte v průběhu prožívání separační úzkosti:

- Fáze protestu, odmítání situace odloučení - dítě křičí, pláče, nereaguje na jiné osoby, volá matku, je neklidné.
- Fáze zoufalství - dítě ztrácí naději, že matku přivolá, je smutné, apatické a nemá zájem o cokoli.

- Fáze odpoutání - dítě jako by zapomíná na vztah s matkou a je schopné se citově vázat na osobu, která o ně pečuje, je-li taková osoba k dispozici.

Celistvá definice psychické deprivace dle Matějčka zní: „Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ (Matějček, 1992, s. 115)

Jaké mohou být reakce dětí na deprivaci? Dle autorů Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová (2007, s. 65) na citovou deprivaci mohou jedinci reagovat substitučním jednáním, kdy se zaměří na uspokojování tělesných potřeb, hromadí hračky, zaměří se na jídlo a jiné podněty, zdroje biologicky příjemných zážitků. Dalším způsobem vyrovnání se s citovou deprivací je rezignace. Mládež přestane vyhledávat citové vazby, odmítá je a může je odmítat i dlouhodobě.

Tak jako je důležité, aby byly uspokojeny potřeby biologické, je zapotřebí uspokojit i potřeby psychické k tomu, aby se mládež mohla vyvíjet v psychicky zdravou osobnost. V publikaci Matějčka (1992, s. 115) je uvedeno pět potřeb, které je bezpodmínečně nutné naplnit při výchově mládeže: potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů; potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech; potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů; potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty; potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy.

Jedním ze stěžejních, prvních autorů, kteří se zabývali hodnocením poruch rodiny jako celku, byl prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc, zakladatel výzkumné laboratoře sociální pediatrie, SOS dětských vesniček, Dětského krizového centra, Společnosti sociální pediatrie v ČR a dalších zařízení a institucí na pomoc ohroženým dětem. Jak sám autor uvádí ve své publikaci (Dunovský, 1986, s. 25-28), nástrojem k posuzování funkčnosti rodiny založil diagnostickou metodu, která hodnotí funkční způsobilost a schopnost rodiny vůči dítěti plnit jednu z nejdůležitějších funkcí, funkci socializačně výchovnou v provázanosti a návaznosti i na další funkce rodiny. V dotazníku funkčnosti rodiny se rodina klasifikuje podle osmi kritérií, jimiž jsou: složení rodiny, její stabilita, sociálně ekonomická situace, osobnost rodičů, přítomnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem a péče o něj.

Jak popisuje metodu Matoušek, Jozífková, Pazlarová a Džiamová (2010, s. 11), metoda je postavena na základě získávání „trestných bodů“ pro rodinu, která vykazuje nedostatečné fungování. Rodiny, které získají nejvíce těchto trestných bodů, jsou označovány jako rodiny afunkční, rodiny s nejmenším počtem trestných bodů představují rodiny funkční.

Pokud chceme vysvětlit, jak se vyznačuje rodina funkční, problémová, dysfunkční a afunkční pomůžeme si rovnou klasifikační škálou diagnostické metody Dunovského. Uvádí, že *funkční rodiny* se nacházejí v pásmu 0-4 body. Děti se v rodinách dobře vyvíjí, je zajištěn jejich prospěch. V pásmu 5-9 bodů se nacházejí *rodiny problémové*. U těchto rodin se objevují menší problémy a rodina je schopna je sama řešit. Rodiny vykazují potřebu zvýšené pozornosti. *Rodiny dysfunkční* se nacházejí v pásmu od 10 do 14 bodů. V rodině se vyskytují poruchy některých nebo všech funkcí a vyžadují soustavnou pomoc. Pokud rodina vykazuje poruchy trvalého rázu, dítěti škodí či jej ohrožuje, mluvíme o *rodině afunkční*, kde je nutné odejmutí dítěte z rodiny. (Dunovský, 1986, s. 25-28)

Pokud vzniká nebo již vznikl nějaký problém v rodinném prostředí, existují místa, kam se buď sami členové rodiny nebo orgány (většinou zaměstnanci státních institucí), které skutečnost zjistili, mohou obrátit.

1.4 Odborná pomoc rodině, ve které se vyskytují patologické jevy

Každá rodina se s problémy, které současná doba přináší, vypořádává způsobem, jakým je sama schopna. Ne všechny rodiny však dovedou obtížné situace řešit samy, vlastními silami nebo s pomocí svých blízkých. Pro práci s rodinou je velmi důležité zhodnocení situace rodiny, její péči o dítě a podnětnosti prostředí. Nezaměstnanost, s ní spojená chudoba, společenská izolace či problémy s bydlením, mohou být spouštěči stresu, který se pak promítá do fungování celé rodiny.

Kontrolním orgánem při plnění všech rodičovských povinností a celkové péči o dítě je orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“). Jak uvádí zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ustanovení §1, sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména: ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu; ochrana oprávněných zájmů dítěte; působení směřující

k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychovááno ve vlastní rodině. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zakonyprolidi, online)

Rodiny vnímají kontrolní orgán bohužel ne vždy správně. Pokud rodina pociťuje potřebu obrátit se na odborníky pro pomoc, kdy si je sama vědoma problémů, kterým musí čelit, může se dostat do rozkolu. Jak uvádí Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová, výkon sociálně-právní ochrany na místní úrovni pracovníky OSPOD lze považovat za klíčovou činnost, jejímž výsledkem je či není rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Zákony upravující uvedenou problematiku dávají orgánům sociálně-právní ochrany celou řadu pravomocí a možností v práci s rodinou ohroženou odebráním mládeže do ústavní péče. A právě v této oblasti lze najít množství problematických témat.

Za základní problémy lze považovat: spojení poradenské (podpůrné) a represivní funkce v jednom orgánu (osobě) ve vztahu k rodině. Spojení se v praxi projevuje především nedůvěrou příjemců podpory, tedy rodiny, která se potenciálně ocitá v situaci hrozby odebrání dítěte do ústavní výchovy. Znamená to, že rodina se snaží své problémy tajit před „sociálkou“ a řešit je „pokoutným“ způsobem. Druhým faktorem, který se pak v praxi projevuje velmi často, je situace, kdy se sociální pracovník z osoby podporující a radící dostává do pozice osoby mentorující, vyčítající a hrozící. (Bittner, Havigerová, Janišová, Langhansová, 2007, s. 17)

Hodnocení rodiny by dle Matouška (2003, s. 190-192) mělo probíhat v neautoritativním prostředí, rodina by neměla být podrobena striktnímu výslechu. Důležité je aktivní naslouchání, empatie, vcítění se. Rodina by měla dostat prostor k formulaci a uchopení svých problémů, a to dříve, než pomáhající pracovník sám zjistí, co je v rodině problémem. I řešení problému navrženého rodinou by v situacích, kdy je to možné, mělo mít přednost před řešením navrhnutým profesionálem.

Státními zaměstnanci, na které se rodina v krizi může dále obrátit, jsou sociální pracovníci. Šrajfer a Musil (2008, s. 9-11) uvádí, že sociální pracovníci mohou rodině pomoci podporou změny faktorů, které způsobují, že se situace stává pro rodinu neřešitelnou. Změny mohou spočívat v tlumení negativního působení

jedněch faktorů nebo posilování působení jiných faktorů. Některých změn pak mohou dosáhnout vhodnými metodami práce s rodinou, jiné mohou vyvolat zprostředkováním služeb jiných pomáhajících pracovníků nebo sociálních služeb. Podpora rodiny znamená respekt k autonomii rodiny a její soběstačnosti. Jde zejména o její ochranu a posilování její soběstačnosti.

Při těžkostech v rodině však nemusí hned nutně docházet k zásahu kontrolního orgánu, OSPODu. Rodina se může sama obrátit na některou z poradenských služeb. Jak uvádí Matějček (1992, s. 9-10), rozlišit můžeme asi tři roviny cílů poradenské pomoci potřebným. První se nazývá *rovina obecná*. Cíl poradenského snažení může být v tom, co pomáhá přijetí dítěte jeho sociálním společenstvím, co napomáhá udržování a harmonizaci manželství, co napomáhá začleňování do společnosti jedincům od ní nějak izolovaným. Druhá se nazývá *rovina dílčích, speciálních cílů*. V uvedené rovině se již zabýváme žádoucí změnou v sociálním prostředí dítěte. Jde o změnu, která by předešla ohrožení harmonického vývoje dítěte. Řešením změny by mělo být dosaženo zastavení dosavadního nepříznivého vývoje dítěte a navození vývoje příznivějšího. Třetí je *rovina individuálních cílů*. Je to konkrétní opatření týkající se určitého konkrétního případu v jeho individuální situaci. Např. umožnění dítěti styk s rozvedeným otcem, pomoci najít pro opuštěné dítě vhodnou náhradní rodinu.

Odbornou pomoc rodině, ve které se vyskytují patologické jevy, můžeme hledat i v rámci terapeutických systémů. Svědčí o tom stat' autorek Slaninové a Pidimové, ve které je použita Pessoa Boyden psychomotorická terapie (dále jen „PBSP“) v práci s traumatizovaným klientem. V tomto přístupu je tělo vnímáno jako obrazovka, na níž jsou vnitřní zkušenosti zobrazovány formou gest, výrazů obličeje, pantomimy, držení těla atd. Cílovou skupinou statí jsou oběti zneužívání a domácího násilí. Potencionální nebezpečí lze nalézt v prostředí a vztazích v primární rodině. Dítě se stává buď poskytovatelem potřeb pro své rodiče nebo tzv. sekundární obětí. Pojem sekundární oběť je užíván tehdy pokud dítě vyrostlo v rodině, kde došlo k domácímu násilí ne přímo na něm, ale bylo svědkem takových činů. PBSP poskytuje struktury (stylizované zasedání individuální terapie s pomocí skupiny) sestávající se z několika kroků. Takzvaná pravá scéna "tady a teď" umožňuje klientovi prozkoumat své vnitřní zkušenosti a možnosti, je povzbuzován, aby mluvil o svých naléhavých myšlenkách a emocích. Terapeut ho celkově

pozoruje: modulaci hlasu, výraz obličeje, držení těla a pohyb. Existuje značný potenciál v používání PBSP pro traumatizované klienty-oběti domácího násilí, týrané a zneužívané osoby. (Slaninová, Pidimová, 2014, s. 388-389)

Jak uvádí Matoušek (1997, s. 39), schopnost rodiny zvládat těžké situace je závislá také na tom, jak je napojena na své sociální okolí. Tato spojitost se nazývá sociální sítě. Představuje ji koalice rodin, které jsou na sobě závislé. Do koalic mohou patřit i jiní, nepříbuzní lidé, jako jsou přátelé a známí.

Na závěr kapitoly uvedeme shrnutím (graficky), jaká ministerstva a dále jaké instituce (sekce) se věnují v České republice péči o ohrožené děti.

Tabulka 2: Péče o ohrožené děti

Péče o ohrožené děti					
MZ	MPSV	MŠMT		MV	MS
Kojenecké ústavy	Sociální služby	Pedagogicko-psychologické poradny	Dětské diagnostické ústavy	System včasné intervence	Probační a mediační služba
Dětská centra	OSPOD	Speciální pedagogická centra	Dětské domovy		
	Náhradní rodinná péče	Střediska výchovné péče	Dětské domovy se školou		
			Výchovné ústavy		

Zpracováno z:

Rodina, ochrana dětí a dilema jednoho ministerstva, socialni prace, online.

MZ – ministerstvo zdravotnictví

MPSV – ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT – ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

MV – ministerstvo vnitra

MS – ministerstvo spravedlnosti

2 Prostředí života subkultury mládeže

Čím komplexnější je kultura a čím diferencovanější je populace, tím pravděpodobnější je vznik různých subkultur. Jak lze definovat přímo subkulturu mládeže? Subkulturu mládeže definuje Smolík (2010, s. 35) jako „typ subkultury vázaný na specifické způsoby chování mládeže, na její sklon k určitým hodnotovým preferencím, akceptování či zavrhování určitých norem, životní styl odrážející podmínky života.“

Životní styl je způsob, jakým lidé žijí. Jedná se o ustálené způsoby chování. Konkrétněji řečeno, jak lidé bydlí, stravují se, vzdělávají se, baví se, pracují, vzájemně komunikují, cestují, rozhodují se, starají se o děti, ... Život mládeže se odehrává částečně ve vzdělávací instituci a poté různorodým trávením volného času. Volný čas dětí popisuje Dunovský (1999, s. 73-74) jako čas, který děti tráví mimo kolektivní zařízení. Tato doba by měla být využita aktivním způsobem. Za aktivní odpočinek nelze považovat situaci, kdy děti sedí u televize, počítačů či telefonů. Na rodiče uvedená zábava sice neklade žádné výchovné nároky, ale dětem ubírá spoustu volného času. Při využití volného času by měli rodiče brát zřetel na věk dítěte. Naplnění volného času se mění s věkem. Aktivita, která je v určitém věku zajímavá, ztrácí svou zajímavost v dalších etapách vývoje.

Dle stati Opaschowskeho (1994, s. 263-264) volný čas se stal významným ukazatelem kvality života. Přitom se nemusí jednat jen o služby poskytované a využívané ve volném čase, které přispívají ke spokojenosti jedince, ale i o chápání volného času jako volného času na žití. Z volného času se stává svoboda a více možností volby znamená lepší kvalitu života.

Významným výchovným činitelem zejména v adolescenci se stává vrstevnická skupina. Pávková (2008, s. 34) uvádí, že skupiny jsou často nositeli určité zvláštní subkultury. Jedná se například o sportovní fanoušky, počítačové fanoušky, fandy hudebních skupin a různých stylů, skejt'áky, sprejery, náboženské skupiny. V těchto skupinách tráví mládež většinu svého volného času. Někdy se potýkáme i s řadou jevů sociální patologie.

Dalším významným výchovným činitelem, který ovlivňuje mládež, je hudební scéna. Dle Krýzla (1983, s. 5) ti, kteří chtějí veřejně vystupovat, si musejí uvědomit, že každému, kdo může promlouvat ke mnoha stovkám (tisícovkám)

mladých lidí, se dostává velké důvěry, a každý, kdo vystupuje, musí být po všech stránkách (politicky, mravně, eticky, svou inteligencí i chováním) této důvěry také hoden.

Subkultury mládeže jsou často spojovány s rizikovým chováním, respektive sociálně patologickými jevy. V publikaci Smolíka je uvedeno, že lze vymezit tři oblasti rizikového chování. Rizikové chování v oblasti zneužívání návykových látek, spjaté se sexuálním chováním, a psychosociálního vývoje. Podrobněji z nabídky sociálních deviací a sociálně patologických jevů, které se často spojují se subkulturami mládeže, jsou nejvýznamněji zastoupeny tyto:

- kriminalita,
- alkoholismus,
- narkomanie,
- promiskuitní sexuální chování,
- politická ortodoxie (např. rasismus, antisemitismus),
- sebevražednost,
- vandalismus,
- agresivita,
- sebepoškozování.

Rizikové chování u mládeže často pomáhá řešit současnou osobní nesnáz (zvýšení si sebevědomí, získání sebedůvěry, zapojení se do skupiny vrstevníků). (Smolík, 2010, s. 46-47)

Snahou každého rodiče by mělo být, aby dítě bylo zdravé, spokojené a odneslo si krásné vzpomínky na dětství. Dětem bychom měli dopřát dostatek her, zážitků, ale i hodně péče, zájmu a lásky. Z toho všeho by se měl život našich dětí skládat. Proto i v dnešní uspěchané době je důležité najít alespoň chvíli času, třeba jen na společnou vycházku nebo pobyt v přírodě. I to naše děti jistě ocení.

Výše bylo zmiňováno, že subkultura mládeže je rizikovou skupinou v rámci projevů sociálně patologických jevů. Prvotními impulzy řešení by měla být po tomto zjištění preventivní opatření.

3 Prevence vzniku nežádoucího chování mládeže

Předcházení negativnímu jevu neboli prevence by měla být základním kamenem každého řešeného problému ve společnosti. Obecně lze prevenci v kontextu poradenství dělit na primární, sekundární a terciární.

Dle Matějčka v *prevenci primární* spatřujeme především taková opatření, která přispívají obecně k podpoře psychického zdraví obyvatelstva. V poradenství působíme na jednotlivce nebo na malé skupiny lidí, a to ve velmi konkrétních situacích a v kontextu jejich individuálních problémů. Jedinci jsou ovšem vždy propojeni do širší společnosti, mají vazby na ostatní lidi a vzniká tedy určitá naděje, že to, co přijmou jako dobré pro sebe, budou předávat dál. Z uvedeného můžeme usuzovat, že pomoc jedněm je primární prevencí poruch a obtíží druhých.

V hledisku *prevence sekundární* nám jde o rozpoznání poruch, onemocnění či jakýchkoli jiných obtíží, pokud možno již ve stavu „započínání“. V tomto bodě je věc jasná. Sekundární prevence předpokládá rychle a dobře fungující zachytý a prováděcí systém. Řídíme se zde běžně používanou tezí „čím dříve, tím lépe“.

Prevence terciární je jakousi nadstavbou prevence sekundární. Má náležitými opatřeními ve prospěch jedince již postiženého zabránit v prohlubování, zhoršování stavu, aby handicap nepřerostl v trvalé postižení. (Matějček, 1992, s. 16-17)

Prevence v oblasti zamezení vzniku nežádoucího chování mládeže nemusí vždy cílit pouze na rodiče, ale i na pedagogy, lékaře, sociální pracovníky a další profesionály, kteří se dostávají do kontaktu s rodinami, které by mohly být potenciálními klienty. V publikaci Matějčka (1992, s. 16) se hovoří o primární prevenci, přičemž vlastním nástrojem primární prevence je výchova a osvěta. Tyto nástroje lze nalézt na třech úrovních. Ta nejobecnější je prostřednictvím sdělovacích prostředků, méně obecná ve školách a v nejrůznějších institucích, a za třetí nejkonkrétnější a nejúčinnější je v rodinách.

Pedagogické ovlivňování volného času mládeže výrazně přispívá k prevenci společensky nevhodných a škodlivých forem chování – sociálně patologických jevů.

Pávková (2008, s. 41) vyjmenovává některé sociálně patologické jevy v souvislosti s mládeží:

- kriminalita a delikvence,
- projevy agresivity, šikanování, vandalismus,
- záškoláctví,
- drogová závislost, alkoholismus a kouření,
- gamblerství,
- závislost na virtuální droze (PC, TV),
- problémy v oblasti sexu,
- xenofobie, rasismus, intolerance.

S prevencí nežádoucího chování mládeže můžeme začít hned od prvopočátku. Jedná se o prevenci psychické deprivace, kdy tento jev může být stavebním kamenem pro mnoho problémů v chování mládeže. Dle Bittner, Havigerové, Janišové a Langhansové (2007, s. 67) by mohlo být prevencí, umístění dítěte do prostředí, ve kterém k psychické deprivaci nedochází. Tedy do prostředí stimulačně bohatého a především takového, které dítěti poskytne citovou vazbu s pečující osobou s plnohodnotnou citovou vazbou k dítěti. Zmíněným prostředím může být jediné náhradní rodinná péče, která dítěti rodinu nahrazuje v co největší míře.

Jak jsme již uvedli výše, výrazem prevence označujeme jak působení na osoby, které se nikdy špatného zacházení s mládeží nedopustily, tak i na ty, u nichž je možné usuzovat na zvýšené riziko špatného zacházení s mládeží. Jak popisují Matoušek, Koláčková a Kodymová (2010, s. 37), preventivní programy míří na všechny faktory, u kterých se předpokládá, že determinují špatné zacházení s mládeží. Jsou jimi: osobnostní „výbava“ rodičů, výchovné strategie rodičů, ekonomické a materiální podmínky života rodiny, podpůrné sítě rodiny, dostupnost zdravotnických a sociálních služeb.

Prevencí může být i dostatečný prostor dítěte. Jak uvádí Matějček (1992, s. 31), účast rodičů na soukromí mládeže neznamena, že je zabere celé. Rodičům i dítěti by měla zůstat určitá oblast prožitků, které jsou jen jejich. Výchovný problém může vzniknout i tehdy, pokud rodiče mládeži nedávají dostatečný prostor,

vtírají se mu, vnucují, ruší je, obtěžují a nutně proto vzbuzují jeho obranné mechanismy. Obrannými mechanismy mohou být i útky dětí z domova, toulání se po městě, pozdní příchody domů atd. Jako prevenci bychom tak měli dopřát určitý osobní prostor rodičům i dětem.

Ze zahraniční literatury autorů Crosnoe a Elder (2004, s. 571) můžeme čerpat zajímavou informaci o tom, jak by se mohla stát prevencí podpora přátel, sourozenců a učitelů, chránit nás v situaci, kdy selhaly vztahy mezi rodiči a dětmi. Povaha vztahů se mění s věkem, a proto je této myšlence společnost otevřena. Názory psychologů jsou však při náhradě skeptické. Nemyslí si, že by přátelé, sourozenci nebo učitelé mohli saturovat všechny potřebné city, vjemy, poznatky, které nám předávají a učí rodiče.

Preventivně výchovnou péči, která spočívá ve speciálně-pedagogických a psychologických službách jedincům s rizikem poruch chování nebo již rozvinutými projevy poruch chování a dalších negativních jevů mohou poskytovat dle Pávkové (2008, s. 134) tyto instituce: výchovní poradci, školní psychologové, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče a diagnostické ústavy.

Službami sociální prevence mohou být, níže vyjmenované možnosti. Raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra – nízkoprahová zařízení, intervenční centra, sociálně aktivizační služby pro rodiče s dětmi atd. Dle Malacha (2010, 124) je preventivně výchovná péče poskytována střediskem nebo diagnostickým ústavem a to formou: ambulantních služeb, celodenních služeb, internátních služeb (trvá zpravidla 8 týdnů). Středisko pak poskytuje služby: diagnostické, preventivně výchovné a poradenské. Černíková (2008, s. 173-174) popisuje, že cílem působnosti výchovných středisek je zachytit první signály problémů či potíží v procesu psychického vývoje jedinců, poskytnout mu radu nebo systematickou péči a tím předejít vážným problémům, jakými jsou kriminalita, toxikomanie, psychické poruchy aj. Výchovná střediska v podstatě představují z koncepčního hlediska přechod mezi nabídkou ambulantní péče, výchovným poradenstvím a ústavní péčí.

4 Kdy lze nařídit ústavní výchovu?

Nařízená ústavní výchova představuje výchovné opatření, které má vytvořit co nejpríznivější podmínky pro výchovu nezletilého dítěte a jde především o výchovné a nikoli represivní opatření. Stěžejním legislativním dokumentem pro tuto oblast je zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Dále zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který se věnuje Ústavní výchově v ustanovení § 971-975. V rozmezí mezinárodních smluv je to Úmluva o právech dítěte, Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Občanský zákoník uvádí v § 971, v jakém případě je soudem nařízena ústavní výchova, „Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.“ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, [zakonyprolidi, online](#))

Dále lze konstatovat, že pokud jsou v rodině pouze nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být tak samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.

Dle analýzy jejíž autorkou je doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph. D., která vznikla v rámci projektu „Kodifikace právní úpravy podpory rodin, náhradní rodinné péče a systému péče o ohrožené děti“, který byl financován prostřednictvím finanční pomoci v rámci EHP fondů v období 2009-2014 z Programu CZ04 a státního rozpočtu, lze zdůraznit, že rozdělení rodiny představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné důvody motivované zájmem dítěte. Uvedenými důvody jsou: vystavení dítěte násilí nebo špatnému zacházení, pohlavnímu zneužívání, či nedostatku citového zázemí,

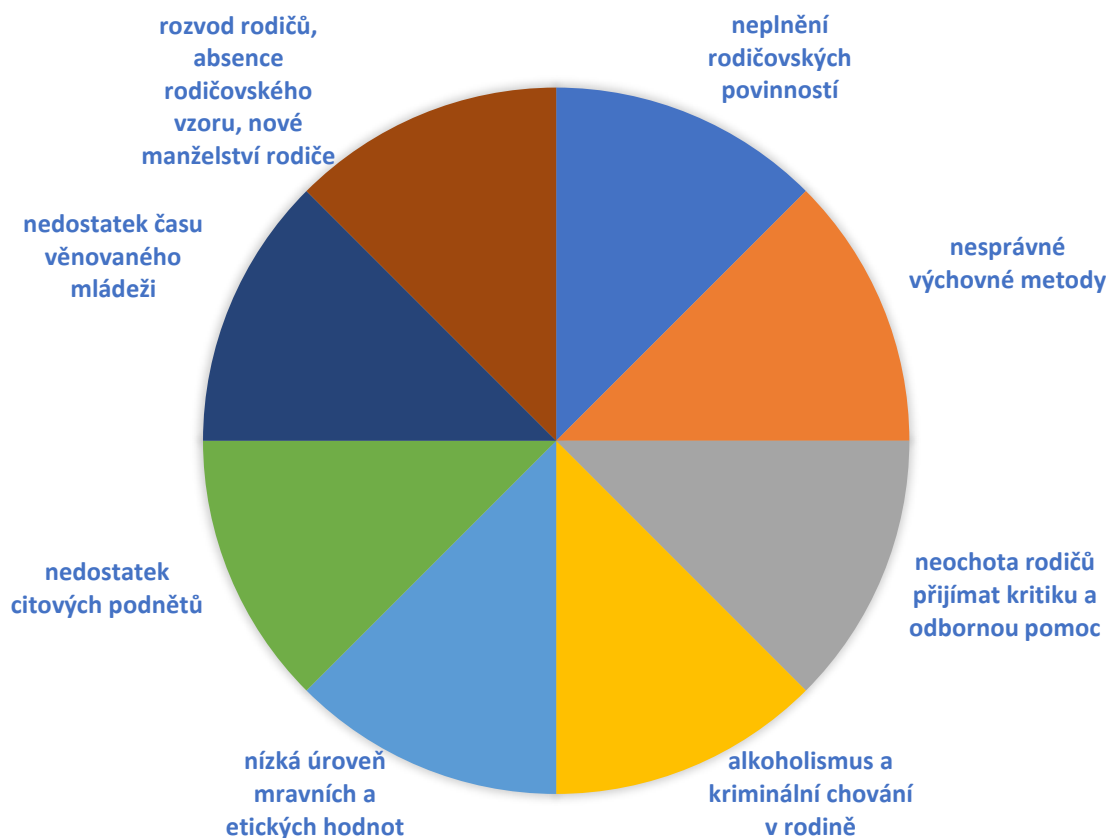

znepokojivý zdravotní stav dítěte nebo psychická nerovnováha rodičů. Nevyhovující životní podmínky nebo materiální nedostatek mohou být takovými argumenty však pouze ve spojení s dalšími okolnostmi.

Jak uvádí Hofmannová v analýze dál, před nařízením ústavní výchovy je zásadně třeba vyčerpat jiná výchovná opatření (např. napomenutí dítěte, stanovení dohledu, uložení omezení nezletilému, omezení či zbavení rodičovských práv či svěření dítěte do výchovy jiné osoby). Bez předchozích výchovných opatření lze k nařízením ústavní výchovy přistoupit jen v závažných případech, např. surového zacházení s dítětem rodiči či pohlavního zneužívání. (Hofmannová, 2014, s. 3)

Jaké jsou nejvíce zastoupené příčiny (důvody), proč děti odebrat z rodin nebo přinejmenším proč zasáhnout do rodin a poukázat na způsob starání se o svěřeného jedince? K nejčastějším příčinám negativního vlivu rodiny na výchovu dítěte patří na koláči znázorněné jevy.

Graf 1: Příčiny negativního vlivu rodiny

Zpracováno z:

Pávková, 2008, s. 134.

Pokud je nevyhnutelné v zájmu dítěte nařídit ústavní výchovu, je nutné postupovat dle občanského zákoníku § 972, „Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let. Ústavní výchovu lze před uplynutím tří let od jejího nařízení prodloužit, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají. Trvání ústavní výchovy lze prodloužit opakovaně, vždy však nejdéle na dobu tří let. Po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy, dítě zůstává v ústavní výchově, i když už uběhla doba dříve rozhodnutím soudu stanovená. Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče.“ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zakonprolidi, online)

Jak uvádí Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová (2007, s. 30), po nahlédnutí do praxe zjistíme, že obvyklými důvody umístění dítěte do zařízení ústavní péče jsou následující:

- Dítě je odloženo nebo opuštěno vlastními rodiči.
- Rodiče dítěte zemřeli.
- Dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno.
- Dítě je zanedbáváno.
- Dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokáží starat.
- Dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči.
- Rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou či duševní nemoc delšího trvání.
- Nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.

Při využití posledního bodu důvodů lze konstatovat upřednostňování materiálních podmínek nad emocionálním zázemím rodiny. Soudy občas volí nařízení ústavní výchovy dítěte jako řešení situace, kdy je rodina v situaci, kdy trpí nedostatkem financí, nemožností zajištění adekvátního bydlení, přestože rodiče projevují zájem se o dítě starat.

Pokud má dítě výchovné problémy a rodiče se o mládež nedokáží starat, pak se můžeme s největší pravděpodobností bavit o potřebě reedukace. Kraus, Janiš a Vacek (2012, s. 38) uvádí, že jde především o nápravu chyb a omylů z předchozích výchovných období. Účinnost je založena na rozboru podmínek a příčin, které k poruchám chování vedly nebo stále vedou. Nejčastěji se jedná o oblast vadných návyků, projevy agresivity, chybné postoje ve vztahu k práci, k autoritám atd. V této situaci se kladou velké nároky na vychovatele – trpělivost, vytrvalost, individuální přístup. U vychovávaného je pak nezbytná ochota spolupracovat a snaha chtít se změnit.

Po nařízení ústavní péče dítěti probíhá pravidelné šetření, přičemž dle občanského zákoníku § 973, „Soud je povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Za tím účelem zejména: vyžádá si zprávy příslušného OSPODu; opatří si vyjádření názoru dítěte, je-li dítě schopno si jej vytvořit a sdělit poté, co jej soud, s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost, řádně poučí, a vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.“ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zakonprolidi, online)

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí § 12, „obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poskytnout rodiči pomoc po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy, spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, krajskými pobočkami Úřadu práce a dalšími státními a jinými orgány, a za tím účelem také zprostředkuje rodiči odbornou poradenskou pomoc.“ (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zakonprolidi, online)

Při nařízení ústavní péče nejsou veškeré finanční výdaje brány z rozpočtu státu. Dle občanského zákoníku § 975, „Rozhodne-li soud o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy, upraví také rozsah vyživovací povinnosti rodičů.“ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zakonprolidi, online)

Problematika, kompetence sociálně-právní ochrany dětí jsou v současnosti rozděleny mezi tři resorty (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo zdravotnictví). Jak již bylo

v diplomové práci zmiňováno, mezi zařízení pro výkon ústavní výchovy patří v rezortu zdravotnictví kojenecké ústavy, v rezortu školství diagnostické ústavy, dětské domovy a dětské domovy se školou a v rezortu práce a sociálních věcí domovy pro osoby se zdravotním postižením. Při umisťování mládeže do zařízení jsou zachovány některé kladné podmínky, například, když soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření OSPODu. Soud dbá na umístění dítěte co nejlíže bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých.

Tabulka 3: Zařízení pro výkon ústavní výchovy ve školním roce 2003/04 až 2008/09

	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Celkem	7 250	7 590	7 621	7 459	7 427	7 820
Dívky	2 909	3 017	3 038	2 980	2 953	3 146
Chlapci	4 341	4 573	4 583	4 479	4 474	4 674

Zpracováno z:

Statistika počtu dětí umístěných v zařízeních ochranné a ústavní výchovy, MŠMT, online.

Vytváří se u dětí z dětských domovů motivace, zaměřená do budoucnosti? Děti, které přešly z ústavní péče do péče pěstounské, se začaly samy učit teprve tehdy, když objevily svoji budoucnost.

4.1 Výzkumná činnost

Nyní bychom chtěli uvést výsledky a poznatky (publikovány v Sociologickém časopise v roce 2001), které vyplynuly z výzkumu, který realizoval Institut pro kriminologii a sociální prevenci, autoři byli Večerka, Holas, Štěchová a Diblíková, s tématem „**Kriminologické charakteristiky dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou**“. *Cílem* bylo poznat životní peripetie dětí, které předcházely jejich umístění do školských výchovných zařízení. *Vzorek* tvořily děti, kterým byla za období jednoho roku soudem uložena ústavní či ochranná výchova z důvodu poruch chování. Vzorek byl 464 klientů do věku 15

let, z toho 320 chlapců a 144 dívek. Průměrný věk klienta ve vzorku byl 13,2 roku. Poměr Romů ku bílé rase byl 1:2. Častým výskytem byl syndrom hyperaktivity či porucha pozornosti. Čtvrtina vzorku prodělala psychiatrické léčení. Tato mládež patřila ve školním prostředí k těm, která měla závažnější problémy s chováním.

Mimo jiné výzkum usiloval o to, aby se poznaly osobnostní zvláštnosti dítěte, jeho zájmy, vrstevnické kontakty, školní úspěšnost, životní dráha jedince a situační faktory, které vedly k současné situaci. V zájmu také byly některé rodinné vztahy, vztahy k vlastním rodičům a sourozencům, vlivu náhradních vychovatelů a nevlastních sourozenců.

V otázce *rodinného prostředí* se ukázalo, že dvě z pěti dětí již v okamžiku porodu přicházely do neúplné rodiny nebo v časném dětství o vlastní rodinu přišly. O většinu sledovaných jedinců se starala sama matka. Ta užívala ve spoustě případů výchovnou nedůslednost, zanedbávání péče, nelásku a lhostejnost vůči dítěti (nedůslednost ve výchově, nechávání dítěte bez dozoru, zanedbávání péče o ně, omlouvání prohrěšků potomka, spíše děti netrestat). Potvrdila se také hypotéza, že otcové i matky dětí mají extrémně nízké vzdělání. Zaměstnána je třetina matek a necelá polovina otců, v evidenci úřadu práce je zhruba 15 % rodičů. Ostatní buď oficiálně nepracují nebo pobírají invalidní důchod.

Ekonomický status rodiny souvisí se zabezpečením potřeb dítěte. V ekonomicky podprůměrné rodině vyrůstalo 34 % klientů a výrazně podprůměrné téměř 20 %. Ve společnosti se objevují zprávy o stoupajícím počtu delikventních výchovně zanedbaných dětí z finančně dobře zajištěných rodin, kde jsou rodiče časově zaneprázdněni. Nic však tomu se sebraných dat nenasvědčuje.

Týrání v rodinách se vyskytlo téměř v každé páté rodině vzorku. Nejčastějším původcem týrání byla matka klienta (35 rodin), vlastní otec (32 rodin) nebo nevlastní otec či druh matky (24 rodin). Občas i pěstouni, bratr nebo další osoby. Obětí byl v 71 případech sám klient, 25 událostí se týkalo sourozenců a v 11 případech se jednalo o domácí násilí, kde se obětí stala matka klienta.

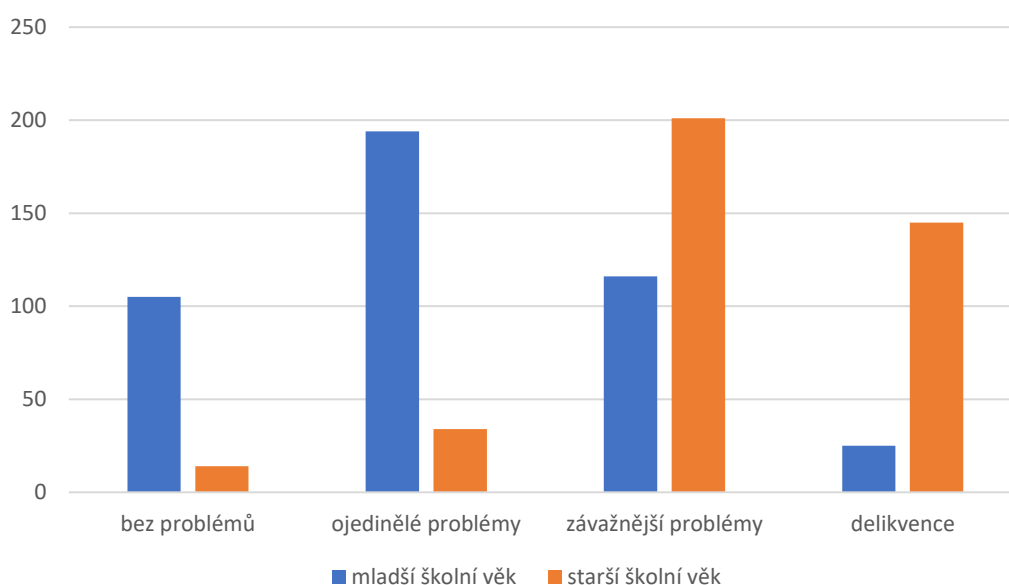
Charakteristika klientů z hlediska navazování kontaktu a komunikačních schopností. Podprůměrné komunikační schopnosti byly určeny u třetiny klientů. Ukazuje se i lehká mozková dysfunkce, která byla přítomna u více jak poloviny sledovaných dětí. V inteligenčním kvocientu vykazuje 56 % klientů podprůměrný

nebo dokonce výrazně podprůměrný intelektový výkon. 2/3 klientů bylo označeno za labilní a 40 % vykazuje zvýšenou pohotovost k agresivnímu chování.

Vzdělávací proces. Mateřskou školu navštěvovalo 43,8 % klientů ze vzorku. 56 % navštěvovalo po celou dobu školní docházky školu základní, 12 % školu praktickou. Zbývajících 32 % začalo navštěvovat školu základní, ale v průběhu bylo přeřazeno do základní školy speciální z důvodu špatného prospěchu a problémů s chováním. Po propočtech tedy 44 % dětí někdy v průběhu školní docházky navštěvovalo ZŠ speciální.

Pro dokreslení tématu níže uvádíme graf, který se týká chování vzorku klientů v mladším a starším školním věku. Mladší školní věk je vymezen 6 – 11/12 let, starší školní věk pak vymezujeme jako 11/12 - 15 let.

Graf 2: Chování v mladším a starším školním věku

Zpracováno z:

Kriminologické charakteristiky dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, Sociologický časopis, roč. 37, č. 1, s. 93.

Prvním deliktem, kterým na sebe nezletilec upoutal pozornost tak výrazně, že se jeho osobou začaly vedle rodiny a školy zabývat i sociální služby, jsou zejména záškoláctví (dívky) a krádeže (chlapci), poté agresivita, útoky z domova nebo obecná výchovná nezvladatelnost spojená s nerespektováním autorit. Děti přišly do kontaktu se sociálními službami z důvodu spáchání kázeňského

přestupku ve věku puberty mezi 12. a 15. rokem (60 %), ve věku méně než 12 let (40 %).

Závěrem lze říci, že velmi znepokojující je údaj, kdy celá třetina dětí neprošla před umístěním v diagnostickém ústavu žádnou předchozí intervencí. Za kriminogenní faktory označujeme: výši dosaženého vzdělání u rodičů, negativní vzory chování rodičů ve vztahu k práci, kriminální infekce (alkoholismus v rodině, majetková trestná činnost). (Kriminologické charakteristiky dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, Sociologický časopis, 2001)

4.2 Ústavní výchova v českých médiích

Při zadání tématu nařízená ústavní výchova do internetového vyhledavače se nám vyhledalo několik desítek odkazů. Zajímali jsme se například o rozhovory s lidmi z oboru a k tomu nám velice přispěl internetový odkaz video.aktualne.cz. Bylo zde několik zajímavých rozhovorů jako například: Děti chtějí někomu říkat mámo a být milovány, hledáme tisíce pěstounů (projekt Hledáme rodiče Marie Oktabcová); Děti mohou prožívat těžkosti, které rodiče nevidí (spisovatelka Petra Soukupová); Chudoba je dědičná, mladí nemají vzdělání, ani peníze na nájem a chybí jim vzory (sociální analytička z Charity ČR Martina Veverková); Domácí násilí zažívá každé desáté dítě, hrozí pak sebevraždy (zakladatelka Centra Locika Petra Wünschová); Děti lezou na vagony z nudy, popáleniny elektrickým proudem jsou nejhorší zranění (expert na popáleniny Robert Zajíček); Deprese u dětí? Na vině je zneužívání, chudoba i geny. Internet dává návody, jak se zabít (profesor psychiatrie na Dalhousie University v Kanadě, Rudolf Uher); Dětský strach? Respektu lze dosáhnout líp než lhaním a strašením čerty (spisovatelka Milada Rezková).

Dále je veden v archivu české televize příspěvek z 6. 3. 2017 s názvem „Počty dětí v ústavech se nedaří snižovat“. Podle expertů chybí pomoc rodinám před odebráním dítěte. V letech 2015 a 2016 bylo v ústavních zařízeních téměř 6 500 dětí. Podnět Rady vlády pro lidská práva nedávno poukázal na nepoměr podpory peněz od státu, které směřují do ústavů a na prevenci. Spolu s experty se Rada také shodla na tom, že je v České republice nedostatek terénních a ambulantních služeb pro rodiny, které by pomohly ještě před odebráním dítěte.

Česko je dodnes kritizované za roztržitost systému. Počet dětí v ústavních zařízeních v období let 2015/2016 byl 6 482. (Počty dětí v ústavech se nedaří snižovat, Česká televize, online)

Velikou měrou do českých médií proniká hlavně výkon funkce sociálních pracovníků/pracovnic jako jedněch z vykonavatelů různých šetření a pomocné ruce při řešení tematiky nařízená ústavní výchova. Jak uvádí Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová, mediální obraz sociálních pracovníků je velmi negativní a jsou v podvědomí lidí vnímány především z hlediska represivních pravomocí než z pozice pomáhajících rodině. Společenské, ale i finanční ohodnocení sociálních pracovníků spojené s tlakem a ataky (mnohdy i fyzickými) vůči jejich osobám pak zapříčiňuje vyšší míru fluktuace a absenci především mladších osob s vysokoškolským vzděláním, které raději odcházejí do jiných oborů.

V poslední době dochází ke zvyšování nároků a je vyvíjen tlak, aby sociální pracovníci měli minimálně vyšší odborné, ale lépe bakalářské nebo dokonce magisterské vzdělání v oboru. Zmíněnou kvalifikaci je možné považovat za základní a nutnou vzhledem k tomu, jaké nároky na odbornost klade práce. Jedním z dlouhodobě poukazovaných nedostatků je chybějící supervize práce sociálních pracovníků. Stává se standardem, že supervizi podléhají pracovníci působící v tzv. pomáhajících profesích v nestátních organizacích, avšak do státních organizací proniká potřeba institutu supervize jen velmi pozvolna a v závislosti na osvědčení konkrétního vedoucího. Přitom právě příznaky syndromu vyhoření a projevy osobní zaujatosti s neschopností náhledu a sebereflexe jsou velmi časté u mnoha sociálních pracovníků/pracovnic. (Bittner, Havigerová, Janišová, Langhansová, 2007, s. 18)

Již v roce 1963 byl publikován na veřejnosti dokument jmenující se „Děti bez lásky“. Jak uvádí web csfd, film je alarmující analýzou příčin deprivace syndromu malých dětí. Všechny děti vyrůstaly v jeslích a podobných ústavech. Režisér Kurt Goldberg se dotkl jednoho z tehdejších tabu. V zájmu státu bylo totiž převzít všechnu péči o dítě, aby jeho matka mohla nastoupit co nejdříve do zaměstnání. Matějček v dokumentu uvádí zjištění, že pocit hluboké nejistoty a nedůvěry je tak typický pro ústavní děti. Vyplývá z nedostatku pevného citového pouta k jednomu člověku. Každá nová a neznámá příležitost je pak jen pramenem

strachu. Film byl nejprve zakázán, později však vyvolal širokou diskusi, která nakonec vedla k prodloužení mateřské dovolené a zákazu noční práce žen.

Dokumentem trochu novějším je dokument s názvem „Děti bez lásky – i s láskou“, který uvedla v premiéře v roce 2006 Česká televize. V tomto dokumentu jsou mimo jiné nastíněny skutečnosti, kdy děti odcházející z dětských domovů jsou deprivovány. Je to proto, že po hodně dlouhou dobu mají neuspokojeny základní psychické potřeby, citově strádají. Zažívají citovou deprivaci – citové strádání po velmi dlouhou dobu. Náhradní rodinná péče nebo pěstounská péče je lepší a také levnější pro stát než ústavní výchova. V dokumentu je vyslechnuta rodina, která se rozhodla přijmout za své „cizí“ dítě a potýkala se s nepochopitelným přístupem ze strany úřadů. Je to rodina, která nabízí pomoc státu, pomoc dětem a bylo na ni pohlíženo jako na rodinu, která od státu něco chce, něco potřebuje. Jak uvádí v dokumentu Ing. Miroslav Opatřil (předseda Sdružení pěstounských rodin – Brno), tři čtvrtiny dětí zůstává v ústavní péči a pouze jedna čtvrtina dětí se dostává do rodin. (Děti bez lásky – i s láskou, ceskatelevize, online)

Při shlednutí dokumentu vyvstanou otázky: „Proč jsou některé děti v ústavech zařazeny do kategorie dětí, které nejsou vhodné pro zařazení do rodin? Proč tak dlouho trvá to, než se děti dostanou do seznamu, který se nazývá – děti vhodné k náhradní rodinné péči?“.

4.3 Nedostatky v ústavní výchově

V systému spolupráce mezi nestátními neziskovými organizacemi, které mají stanovenou požadovanou cílovou skupinu, a státem se objevují mezery, které by se po zaplnění mohly stát velmi prospěšnými v praxi. Níže tedy uvedeme systémové nedostatky v ústavní výchově.

Dle Bittner, Havigerové, Janišové a Langhansové (2007) míra spolupráce státu a nestátních neziskových organizací je u nás velmi nízká. V oblasti ochrany práv dětí je tento nedostatek zvláště palčivý, jelikož nevládní organizace by byly schopny poskytnout rodinám a jejich dětem podporu a pomoc, kterou OSPOD vzhledem ke své kapacitě poskytnout nemůže. Nevládní organizace a jiné nestátní subjekty tak mohou svou preventivní poradenskou činností významným způsobem

ovlivnit stávající trend nařizování ústavní výchovy. Bylo by však třeba, aby došlo k posílení a větší spolupráci státu s občanskou společností.

Po vyjití mládeže z ústavní výchovy nastává situace, kam bude moci jít, aby našla střechu nad hlavou, najedla se a mohla řešit dál svou nastalou situaci. Jedinci, by měli mít sestavený plán již ze zařízení. Bohužel ne vždy tomu tak je, ne vždy chce mládež podle předem sepsaného plánu začít žít, a ne všechna mládež se má kam vracet, do otevřené náruče milujících rodičů. V oblasti sociálního bydlení je pomínuta například povinnost obce poskytnout podporu a pomoc dítěti, které se vrací z ústavní výchovy po dosažení zletilosti. Částečně tuto situaci sanují neziskové organizace zřizováním tzv. domů na půli cesty, které jsou primárně určeny pro ně. (Bittner, Havigerová, Janišová, Langhansová, 2007, s. 19) Mohlo by být řešením například zajistit na přechodnou dobu sociální byt a sociálního asistenta pro mládež opouštějící zařízení ústavní výchovy po dosažení zletilosti.

Jak uvádí zmiňovaní autoři dále, současná zařízení ústavní péče nespĺňují podmínku odbornosti a podmínku specializace. V zařizování se může stát, že se setká mládež s anamnézou týrání nebo sexuálního zneužívání, s anamnézou zanedbávání hmotných potřeb a sociální nouze, s mládeží o něž rodiče nejeví zájem a s formou poruch chování jako je například ADHD. Přitom každý jedinec potřebuje zcela specifický přístup, a to jak vzhledem ke své anamnéze, tak vzhledem ke specifickým charakterovým a povahovým vlastnostem a individuálním potřebám. Je nasnadě, že jedno zařízení a stejný tým pracovníků pak nemůže ke každému dítěti přistupovat zcela specificky a odlišně vzhledem k jeho potřebám.

Při rozhodování u soudu jsou často nedostatečně rozlišovány instituty ústavní a ochranné výchovy. Nezletilé děti, které se dopustily kriminálních deliktů, jsou tak umístovány společně s dětmi, které zde byly umístěny např. ze sociálních důvodů, z důvodu, že v jejich nejbližší rodině není nikdo, kdo by se o ně mohl starat apod. Lze tedy poukázat na neúnosnost, kdy je v ČR ochranná výchova ukládaná mladistvým delikventům vykonávána ve společných zařizováních pro ústavní výchovu. (Bittner, Havigerová, Janišová, Langhansová, 2007, s. 40-41)

Druhým nedostatkem v ústavní výchově je kontakt mládeže s původním rodinným prostředím.

Kontakt mládeže s jejich původním rodinným prostředím

Kontakt s biologickou rodinou je otázkou velmi individuální. Ne všechny děti by měly být v kontaktu nebo dokonce vráceny do původní rodiny, pokud jim s vysokou pravděpodobností nebude moci poskytnout bezpečné a podnětné prostředí pro jejich zdravý vývoj.

V každém případě, jak uvádí Matoušek a Pazlarová (2010, s. 59), základní roli zde hraje čas. Platí zde přímá úměra – čím déle je dítě ze své původní rodiny, tím více klesá pravděpodobnost, že bude možný jeho návrat. Vztahy mezi rodiči a dítětem (dětmi) se postupně uvolňují, pochybnosti rodičů o vlastních výchovných schopnostech narůstají.

Pro dítě je ve většině případů prospěšné, pokud má kontakt se svou původní rodinou. Pro pocit sebepojetí je důležité akceptovat svou původní rodinu. I sourozenci a členové širší rodiny se mohou stát základem podpůrné sítě kolem dospívajícího v okamžiku, kdy opouští náhradní výchovu.

4.4 Soudní řízení o nařízení ústavní výchovy

V podkapitole bychom chtěli nastínit, jak probíhá samotné soudní řízení o ústavní výchově. Kdo a kdy má na co právo, jaké možnosti jsou v legislativě České republiky zakotveny.

Jak uvádějí v publikaci Bittner, Havigerová, Janišová a Langhansová (2007, s. 33) v soudním řízení o nařízení ústavní výchovy mají dítě i rodiče postavení účastníků řízení se všemi jejich právy, jak je stanoví občanský soudní řád. V praxi se nicméně potýkají s překážkami, které jim brání svá práva v řízení účinně hájit. Dítě je v řízení o nařízení ústavní výchovy z důvodu možného střetu zájmů mezi ním a rodiči zastupováno kolizním opatrovníkem, který je mu ustanoven soudem. Opatrovníkem soud zpravidla ustanoví OSPOD. Zde ovšem velmi často v praxi nastává střet zájmů, neboť se jedná o tentýž orgán, který nařízení ústavní výchovy soudu navrhl a jeho stanovisko je tedy předem známo. Dále pak je zásadním problémem, že OSPOD jen zřídka disponuje zaměstnanci s právním vzděláním. Pracovníci vystupující v roli kolizního opatrovníka jsou v drtivé většině sociální pracovníci, kteří přes často bohaté praktické zkušenosti neznají dostatečně

právní úpravu. To může mimo jiné ovlivňovat i podávání opravných prostředků z jejich strany, aktivní vystupování proti průtahům v řízení a podobně.

Dle právního dokumentu Evropská úmluva o výkonu práv dětí, který schválili členské státy Rady Evropy a některé další státy, čl. 10, v soudním řízení, které se týká dítěte, pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, je jeho zástupce povinen: poskytovat dítěti příslušné informace; objasňovat dítěti, pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě i dostatečně chápe situaci, důsledky toho, když by jeho názoru bylo vyhověno a možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem; zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudnímu orgánu. (Evropská úmluva o výkonu práv dětí, sagit, online)

Otázkou pak může být i samotná způsobilost dítěte vystoupit před soudem bez zastoupení zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Dle občanského zákoníku § 31 a 32, každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku, tedy děti nabývají způsobilost k právním úkonům postupně vzhledem ke své rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zakonyprolidi, online)

Zjišťování názoru dítěte je oblastí, která vyžaduje velikou erudovanost soudců. Znalost dětské psychiky a schopnost získání si jejich důvěry. Může to být i jeden z důvodů, proč z tohoto aktu soudci upouštějí například s odůvodněním, že by to dítě zatěžovalo.

Dle právního dokumentu Evropská úmluva o výkonu práv dětí čl. 3 má dítě, které disponuje podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopností chápat situaci, mít v soudním řízení, které se jej týká, zaručena následující práva nebo bude mít možnost se těchto práv domáhat: dostávat příslušné informace; možnost konzultovat a vyjádřit svůj názor; být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí. (Evropská úmluva o výkonu práv dětí, sagit, online)

5 Psychologické aspekty a dopady ústavní péče na vývoj dítěte

V České republice je stále velmi časté umístování mládeže do zařízení, ve kterém probíhá kolektivní výchova, výchova bez individuálního přístupu a nemožnosti navázat úzký vztah pouze s jedním člověkem.

V zařízeních, kam je mládež umístována (výchovní zařízení) musí probíhat tendence, jak uvádí Malach (2010, s. 117), musí se předcházet vzniku nebo spíše rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje. Měly by se zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a těmito tendencemi přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.

Při převýchovných tendencích se ale již mnohdy nedaří vyhnout jevu citové deprivace dětí a jejich celkovému psychickému strádání, jak již bylo v práci uvedeno v podkapitole Psychické strádání. Pro lehké zopakování uvedeme, že některé děti jsou v ústavních zařízeních již od útlého věku, kde se stávají obětí známých deprivacních vlivů disponujících k sociálnímu selhání. Může se tedy jednat i o případ dlouhotrvající deprivace. Matějček (2011, s. 163) jev popisuje, kdy těžká a dlouho trvající deprivace působí v psychické struktuře dítěte zpravidla hluboké změny, které mohou být i trvalé. Čím mladší je dítě a čím déle deprivace trvá, tím menší je naděje, že bude možné následky odstranit. Je také pravděpodobné, že jisté poruchy, hlavně v emocionální oblasti, přetrvávají i tam, kde se pacient sociálně a intelektově přizpůsobil celkem normálně.

Z důvodů, které jsou výše uvedeny, je základní myšlenkou všech tendencí, které se snaží o změnu sociální politiky, pokud to alespoň trochu jde, pokusit se o práci s rodinou v jejím přirozeném prostředí a orientaci na poskytování péče v přirozeném zázemí klienta nebo ve formě ambulantní péče. Jak uvádí Černíková (2008, s. 180), cílem tendencí je minimalizovat pobyt mimo přirozené prostředí klienta a též předcházet zprerhání přirozených vazeb svěřeného dítěte. Ústavní péče se proměňuje v „centra péče“, kam dítě a rodiče dochází nebo jejichž specializovaný pracovník dochází do rodiny, komunity.

Tyto tendence se velice podobají službám, které popíšeme níže, a tedy služby sanace rodiny.

5.1 Sanace rodiny

Na začátku podkapitoly si definujeme samotný pojem sanace rodiny. Z webu Ministerstva práce a sociálních věcí lze zjistit, že sanace rodiny je jedním z nástrojů podpory rodičů (v jejich přirozeném prostředí), kteří péči o své děti zvládají obtížně. Důsledkem obtíží bývá neprospívání dítěte v rodině. Jde o rodiny, které se často dlouhodobě ocitají v situaci nejrůznějších starostí – existenční nejistota, strach ze ztráty bydlení, nestabilní a nejisté vztahy v rámci užší i širší rodiny, sociální pozice outsidera na okraji společnosti. Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. (Sanace rodiny, mpsv, online)

Obce mají zákonem č. 359/1999 Sb., stanovenou povinnost poskytovat poradenství a podporu rodině, efektivně a aktivně se podílet na sanaci a podpoře rodiny. Bylo by to schůdné, kdyby v rámci kompetence krajů či v rámci kompetence krajských měst byla stanovena povinnost vytvářet síť komplexních služeb pro rodinu?

Sanace je mimo jiné o spolupráci s rodiči klientů, se zájemci z širšího sociálního prostředí, např. prarodiče, kamarádi, učitelé, s cílem vybavit je výchovnými kompetencemi (vybudovat v nich větší citlivost k problému jedince, aby ho dokázali vést k sociálně vyzrálejšímu chování) u svého dítěte, jak uvádí Černíková (2008, s. 179). Učí rodiče zvládat problémy vzniklé v partnerském vztahu, které mají vliv na kvalitu péče o dítě. Cílem vynakládaného úsilí je získat rodiče ke spolupráci a nezbavovat je spoluzodpovědnosti za další vývoj dítěte. Rodičům by se měla stále zdůrazňovat potřebnost jejich péče.

5.2 Generační problémy v problematice ústavní péče

Mezigenerační přenosy chování v rodinách jsou rizikovým faktorem. Jednou za čas se objeví rodiče mládeže, kteří byli týráni svými rodiči, přestože byli z rodiny odejmuti včas v útlém věku, poté předáni do péče jiných osob či náhradních rodičů, i přesto se sami dopouští týrání svých vlastních dětí. Potvrzení této teze je uvedeno v publikaci Matouška, Koláčkové a Kodymové (2010, s. 269) kde se hovoří, že následky ústavní deprivace jsou zřetelné i u potomků lidí,

kteří ústavem v dětství prošli, v takových ukazatelích jako zdravotní stav, úroveň vzdělání, kriminalita, kvalita partnerského života. Rodiče týraných a zneužívaných dětí často zažili týrání a zneužívání během svého dětství. Mají nízkou frustrační toleranci. Projevují tendenci agresivně reagovat nejen na dítě, ale i na dospělého partnera, s nímž žijí.

Je zvlášť důležitý poznatek, který navazuje na tezi, že „rodina je systém“. Matějček uvádí (1992, s. 34), že porucha v jedné části systému se nutně promítne ve funkci celku. Rodina bude toutéž rodinou, jestliže se přestěhuje, ale nebude stejnou rodinou, pokud se něco stane dítěti.

Ze zahraničního zdroje autora Erika Gebo, který uvádí výsledky výzkumu s názvem *Rodinná záležitost: Případy rodinného násilí*, se dozvídáme informaci, že ti, kteří byli zneužíváni nebo byli svědky zneužívání jako děti, pravděpodobně vyrůstají v osoby, které se v dospělosti stávají samotnými zneužívajícími. Nemusíme čekat ani do dospělosti. V některých případech se násilné chování v rodině projevuje již ve věku dospívání. Záznamy z úřadu, který se zabývá evidencí násilí v rodině, ukazují, že adolescenti začínají být samotnými pachateli. Pokud adolescent fyzicky napadne rodiče, matka je nejpravděpodobnější obětí. Několik studií také zjistilo, že bylo nahlášeno souběžně násilí mládeže proti rodičům a násilí rodičů proti mládeži samotné. Podle rozsudku Daly a Bordt z roku 1995, který se týká hodnocení reakce na rodinné násilí, by se měl soud důkladněji zaměřit na dospívající jedince v roli delikventů, aby zjistily, zda jsou dispozice v rodině ještě přijatelné, a pokud ano, poskytovat vhodné služby mládeži a jejich rodinám k zastavení patologického jednání. (Gebo, 2007, s. 501-507)

6 Sociální podpora

Kapitola nazvaná sociální podpora je dle našeho názoru velmi důležitá v kontextu celé diplomové práce. Snaží se popsat činnost některých organizací, které se zabývají pomocí rodičům nebo mládeži v situacích, kdy nastal problém v rodinném životě jakéhokoliv druhu. Podklady pro kapitolu byly čerpány z webových stránek samotných organizací.

Organizace Vteřina poté

Vteřina poté je skupinou složenou z lidí, kteří si prošli ústavní péčí. Skupina podporuje koncept sociálního vývoje dítěte v jeho vlastní rodině, případně v rodině náhradní. Ústavní péči vnímají jako krajní alternativu, kterou by stát měl poskytovat potřebným pouze na dobu přechodnou. Cíle si stanovili: prosazovat zájmy dětí, sdílet podněty dětí s institucemi, které se zabývají problematikou ústavní péče, zvýšit informovanost dětí v oblasti práv a povinností, podpořit dětskou sebedůvěru v komunikaci s okolím, naučit děti formulovat a vhodně vyjadřovat vlastní názory.

Realizace těchto cílů probíhá formami: webová poradna, výjezdy do Dětských domovů, rozhovory s bývalými klienty ústavních zařízení, vedené diskuze.

Na stránkách organizace se lze dočíst i citové výpovědi dětí, které právě procházejí ústavní výchovou. Pro ukázkou uvedeme jednu z nich: „Náš ředitel s rodiči, kteří projevovali zájem o dítě, komunikoval, zval si je do kanceláře. Nejdříve děti pouštěl domů na víkend, pak na 14 dní. Když bylo všechno v pořádku, tak i natrvalo. Rodiče jedné holčiny z našeho děcáku se strašně snažili a holčina šla konečně natrvalo domů. Ale nakonec se to stejně nepovedlo a musela se vrátit zpátky do děcáku. Naše teta byla naštvaná na to, že rodině nikdo nepomohl a že holčinu v podstatě poslali do stejného prostředí, odkud ji vzali. Její rodiče dělali, co nejlépe mohli, ale nevěděli, co dělají špatně. Kdyby jim někdo řekl nebo pomohl, nemuselo by se to stát. Rodina prostě nedělala ze svého pohledu nic špatně, jen nevěděla, co má dělat správně.“ (o nas, vterinapote, online)

Nadace Terezy Maxové

V této nadaci se jedná především o projekt s názvem Vzdělávací fond ŠKODA AUTO a Nadace Terezy Maxové dětem. Cílem projektu je podpořit znevýhodněné děti vyrůstající v ústavních zařízeních ve Středočeském a Královohradeckém kraji v oblasti vzdělávání a osobního rozvoje. Podpora je určena pro mládež ve věku od 15 let (studenty středních škol a odborných učilišť).

Fond přispívá ke zlepšení podmínek ke studiu a posilování motivace ke vzdělání. Podporuje všechny související vzdělávací aktivity a náklady, včetně materiálního vybavení. Vzdělávacím fondem může být finančně podpořeno: doučování, odborné vzdělávací kurzy, mentoring, psychologická podpora, materiální potřeby nezbytné ke studiu, ubytování mládeže na internátu, doprava do školy, získání řidičského průkazu (pro potřeby budoucího pracovního uplatnění), školné. (Vzdělávací fond škoda auto a Nadace Terezy Maxové dětem, nadaceterezymaxove, online)

Centrum Don Bosco

Salesiánský klub mládeže, Centrum Don Bosco, si vytyčil své poslání jako doprovázení mladých lidí z dětských domovů, pěstounské péče a ohrožených rodin tak, aby převzali zodpovědnost za svůj vlastní život. Centrum má vyvinuto pět projektů. Doprovázení, Na vlastních nohou, Kurzy přípravy na život, Dny pro dětské domovy a Zelená linka. Nyní si popíšeme jednotlivé projekty.

Program *Doprovázení* stojí na individuální práci s klientem ve věku od 14 do 35 let. Mladým lidem pomáhá rozvíjet se tak, aby mohli žít plnohodnotný život: aby si věřili, rozuměli svému životnímu příběhu, žili bez konfliktu se společností, uměli se se svým okolím domluvit, uměli uplatňovat svá práva a plnit si své povinnosti. Je-li třeba, pomáhá v komunikaci s vychovateli, školou, pracovníky OSPODu, zaměstnavatelem, úřady, ale i rodinnými příslušníky a partnery.

Program *Na vlastních nohou* doplňuje službu Doprovázení. Podporuje individuálně ty mladé lidi, kteří začínají žít samostatně. Často již mají vlastní domácnost i založili vlastní rodinu. Nechtějí či nepotřebují být v pravidelném kontaktu tak, jak je to vhodné u programu sociální služby Doprovázení, přesto o kontakt stojí. Rádi se přijdou pochlubit s tím, co se jim v životě podařilo a můžou se tak společně ocenit a posílit jejich zdařilé kroky. Mohou se také poradit, když si

s něčím nevědí rady nebo mají nějaké trápení. V rámci programu Na vlastních nohou se více setkávají s rodinnými příslušníky klientů (partneři, děti).

Kurzy přípravy na život představují pomoc mladým lidem lépe se připravit na život na vlastních nohou a vytvořit stálou bezpečnou skupinu, kde se navazují hlubší vztahy. Program funguje jako socioterapeutická skupina, na které se učí zvládat sociální i praktické dovednosti. V době relaxace je možnost zažít plno hezkých chvil na různých výletech, ve sportu, při tanci, různých hrách apod. Mladí lidé získávají povědomí, že centrum je pro ně místem, ke kterému se v budoucnosti mohou vztahovat.

Dny pro dětské domovy, slouží širšímu okruhu zájemců. Spolu se svými vychovateli a dalšími hosty zde mají možnost seznámit se s naším prostředím a pracovníky Centra Dob Bosco. Zároveň tak mohou prožít smysluplně a zajímavě naplněný den.

Zelená linka je služba „přítele na telefonu“. Mladí lidé na tuto linku mohou zavolat bezplatně, denně od 8 do 21 hodin. Klienti, kteří byli či jsou v programem centra Don Bosco, obdrží číslo. Není veřejné. (Programy, dozivota, online)

Centrum Locika

Zaměstnanci organizace pomáhají dětem a jejich rodičům žít život bez násilí a posilovat zdravé vztahy v rodině. Cíle mají vytyčené: zastavit násilí v rodině, pomoci dítěti vyrovnat se s dopady násilí, pomoci rodičům vyrovnat se s dopady násilí a podpořit jejich rodičovské kompetence, snížit riziko přenosu násilného chování do dalších generací, ochránit dítě před sekundární viktimizací (prevence dalšího poškození dítěte při jednání s institucemi). (O nás, centrumlocika, online)

Níže je popsáno zařízení DDŠ Chrudim, ze kterého byly čerpány dokumenty (materiály) pro druhou část diplomové práce (empirická část).

DDŠ Chrudim

Z webových stránek Dětského domova se školou Chrudim (dále jen „DDŠ Chrudim“) se dozvídáme informace o zařízení. DDŠ Chrudim je školské zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a pro děti umístěné na základě předběžného opatření, a to do ukončení povinné školní docházky nebo přípravy na povolání a poskytuje preventivně výchovnou péči.

Základní škola poskytuje základní vzdělávání dětem se speciálními potřebami. Kapacita školy je 48 žáků. V domově jsou byty pro 6 rodinných skupin. Věkové rozmezí dětí je většinou 12 až 19 let (výjimky tvoří situace, pokud se do zařízení dostanou sourozenci, byla tam i holčička ve věku 1,5 roku). Výchova mimo vyučování se řídí vzdělávacím programem.

Cílovou skupinou je mládež, která je na základě rozsudku soudu umístěována do DDŠ Chrudim z důvodu: záškoláctví, nerespektování autority, šikany, útěky, krádeže, experimentace s drogou, děti s lehkým mentálním postižením, citovou deprivací, syndromem CAN (týrané a zneužívané dítě), se specifickými poruchami učení, ADD/ADHD, hraniční psychiatrická diagnóza, nízká frustrační tolerance. Dále děti s nevyhovujícím rodinným prostředím, z rodin velmi sociálně slabých, z dysfunkčních rodin. (DDŠ Chrudim, dds-chrudim, online)

Další zajímavé informace o praxi v této instituci jsme získali při sběru dat pro empirickou část práce. Jedná se například o informace lékařského charakteru, kdy odborní zaměstnanci DDŠ Chrudim mohou se souhlasem paní ředitelky nařídit vyšetření dítěte, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou (testy na drogy, THC, alkohol, marihuanu). Rodiče paní ředitelce dávají plnou moc pro případ poskytnutí neodkladné lékařské služby jejich dítěti. Dále ze sféry ekonomické, rodiče zasílají do zařízení příspěvek na úhradu péče, po ukončení pobytu dítěte, pokud vznikne přeplatek je poslán rodičům zpět na účet. Rodiče posílají DDŠ také výživné, dítě hospodaří s penězi vždy na žádanku se svolením paní ředitelky, po ukončení pobytu dítěte se peníze odesílají na účet dítěte. Dále ze sféry sociální, pro udržení kázně jsou zaujímana opatření ve výchově, jedná se o tresty a pochvaly. Propustkám k pobytu mimo zařízení se říká dovolenky. Zaměstnanci se snaží, aby na velké svátky a události, jako jsou Vánoce, letní prázdniny, narozeniny dětí atd. byly děti doma s rodinou.

Do příloh diplomové práce jsou vloženy materiály získané přímo v DDŠ Chrudim. Jedná se o materiály, které doplňují celistvost práce. A tedy:

- plná moc – prohlášení, kdy rodiče stvrzují, že jim nebyl výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven ani omezen,
- plná moc – zajištění neodkladné zdravotní služby pro jejich dítě,
- prohlášení – souhlas rodičů s nahlédnutím do spisové dokumentace jejich dítěte,
- prohlášení – souhlas rodičů s různými druhy poskytnutí sociální pomoci a lékařské pomoci mládeži,
- nařízení ředitele školského zařízení – k testování na přítomnost návykových látek v těle dítěte.

7 Empirická část

Problematika, která je v diplomové práci přiblížena, je poměrně široké téma a lze ho uchopit různým způsobem. Aby se podařilo pojmout co největší část celého tématu rodinného prostředí a výchovy mládeže s nařízenou ústavní výchovou, zvolili jsme ve výzkumné části metodu případové studie, kde se projeví osobní anamnéza, rodinná anamnéza, hodnocení z DDŠ Chrudim, výsledky psychologických posouzení, odborných zaměstnanců a na závěr vždy přání dítěte a shrnutí, prognóza. Na základě zpracování kazuistik byly zodpovězeny vytyčené výzkumné otázky.

Výzkumná část diplomové práce je vystavěna tak, že nejprve je stanoven cíl výzkumného šetření. V souvislosti s ním jsou zadány výzkumné otázky a dále popsána použitá metodika. Dalším bodem jsou výsledky a interpretace dat, sestávající především ze zodpovězených výzkumných otázek. Výzkumná část je uzavřena závěrem a náměty pro praxi.

Pro druhou část diplomové práce jsme zvolili metodu případové studie, tedy kvalitativní výzkum. Samotný sběr dat probíhal v červnu roku 2017 studiem osobní dokumentace jednotlivců, na jejichž základě byly vytvořeny kazuistiky. Spisová dokumentace dětí z instituce DDŠ byla použita pro účely výzkumu. Osobní dokumentace obsahuje osobní data, rodinné prostředí, průběh a výsledky psychologických a pedagogických vyšetření, popřípadě záznamy od jiných orgánů.

Respondenty tvořila skupina čtyř dětí ve věkovém rozmezí 14 - 17 let, chlapci i dívky. Děti byly vybrány ze zařízení DDŠ Chrudim. Na závěr práce je zařazen jeden případ z vězeňského prostředí, jako příklad životního příběhu mladistvého odsouzeného umístěného ve výkonu trestního opatření odnětí svobody (dále jen „VTOOS“).

7.1 Koncepce a metodika

Pro účely diplomové práce je stanoven cíl praktické části, co nejpodrobněji popsat životní osudy a vývoj mládeže (povahové rysy, chování), která je umístěna v DDŠ, a tedy byla jí nařízena ústavní výchova. Zejména pak poznatky, které se týkají rodinného prostředí, výchovy v rodině a celkového zázemí.

Cíle výzkumné šetření bude dosaženo zpracováním čtyř případových studií a také podáním odpovědí na vytyčené výzkumné otázky uvedené níže.

Byly zvoleny tyto výzkumné otázky:

O1: Jaký styl výchovy byl nalezen u těchto čtyř dětí?

O2: Z jakého rodinného prostředí děti pocházejí?

O3: Jaké druhy pomoci rodiny samy využily, vyhledaly?

O4: Jaké společné vlastnosti děti mají?

Metodologie

Pro diplomovou práci jsme zvolili kvalitativní výzkum. Jako jednou z možností kvalitativního výzkumu je i námi vybraná případová studie. Jak uvádí Hendl (2005, s. 104), v případové studii jde výzkumníkovi o podrobné studium jednoho nebo několika málo případů. Sbírá se velké množství dat od tohoto případu nebo několika málo případů. Jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti. Vychází z předpokladu, že důkladným prozkoumáním jednoho případu je poté možno lépe porozumět jiným podobným případům. Zde se konkrétně jedná o případovou studii osobní. Zkoumané osoby jsou záměrně označovány jako informanti. Pojem informant vyjadřuje, že daná osoba nás široce informuje o svém životě, poskytuje informace různého charakteru. Jako hlavní metoda sběru dat bylo zvoleno studium dokumentace.

Výzkumné techniky byly použity: analýza osobní a rodinné anamnézy, analýza psychologického vyšetření, analýza pedagogické dokumentace, hodnocení pedagogických pracovníků.

Průběh výzkumu prostřednictvím případové studie by měl mít dle Hendla tyto fáze:

- určení výzkumné otázky
- výběr případu, určení metod sběru a analýzy dat,
- příprava sběru dat,
- sběr dat,
- analýza a interpretace dat,
- příprava zprávy.

(Hendl, 2005, s. 113-114)

7.2 Presentace kazuistik

Podle platné legislativy O ochraně osobních dat byla jména informantů zaměněna.

Případová studia A

Uvedení do problematiky

V současnosti šestnáctiletý Jakub N. do DDS přešel z dětského domova (dále jen „DD“) na základě zhoršujícího se chování. V roce 2015 vydal Okresní soud Havlíčkův Brod rozsudek, kterým byla Jakobovi nařízena ústavní výchova. Po projití diagnostickým ústavem v Českých Budějovicích byl na podzim roku 2015 umístěn do DDS Chrudim. S jinými podpůrnými organizacemi rodina nikdy nespolupracovala i přes četná doporučení.

Osobní anamnéza

Jakub je drobnějšího vzrůstu, bez známek obezity, tělesně vyspělý, vlasy hnědé barvy, polodlouhé. Chlapec má jedenáct sourozenců. Osm sourozenců se narodilo s genetickými vadami. Většina sourozenců je taktéž umístěna v zařízeních pro ústavní výchovu. Narodil se v srpnu 2002. Jakub byl již jako jedenáctiletý umístěn na dlouhodobý pobyt do Psychiatrické nemocnice v Havlíčkově Brodě (2013, 2014). V roce 2015 byl na pár týdnů vzat do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc při DD v Nové Vsi u Chotěboře. Byl sledován a také užíval medikaci pod dohledem pedopsychiatra. V průběhu roku 2015 došlo ke zhoršení jeho chování (fyzicky napadl otce a mladší sestry) a byl opětovně umístěn do DD. V zařízení fyzicky napadl vychovatele z důvodu nevyhovění jeho nestandardním požadavkům. V květnu roku 2015 byl vydán rozsudek o nařízení ústavní výchovy. Absolvoval pobyt v dětském diagnostickém ústavu a poté byl umístěn do DDS Chrudim.

Rodinná anamnéza

Chlapec se narodil do disharmonické rodiny romského původu. Matka byla 23x gravidní, v minulosti vedla značně promiskuitní život. Jakub je z devátého těhotenství matky. Porod probíhal mimo zdravotnické zařízení. Rodiče spolu žijí v družném poměru, dlouhodobě jsou nezaměstnaní (otec je veden na úřadu práce,

matka na mateřské dovolené). Rodina žije z příspěvku na péči ve výši 12 000 Kč a dalších dávek v hmotné nouzi. Rodina obývá městský byt 1+1, podmínky v něm jsou snesitelné (negativní vlivy: zakouřené prostředí). Nedostatky ve výchově dětí jsou řešeny od roku 2009, rodina je pravidelně kontrolována. Oba dva rodiče byli odsouzeni na sedm měsíců s podmíněným odkladem na 20 měsíců za pokračování v závadovém jednání. U rodičů není diagnostikována závislost na návykových nebo psychotropních látkách.

Matka užívá způsob výchovy ochránářský. Je nekritická k dětem, velmi kritická ke škole.

Otec měl snahu o vytváření autority u našeho chlapce, ovšem pouze do doby, než u něho začaly poruchy chování. Poté ho fyzicky trestal takovým způsobem, že když doma zlobil, tak musel klečat někdy i několik hodin nebo byl bit. Otec je opakovaně souzen pro drobné majetkové delikty.

Na víkendové dovolenky jezdí jednou měsíčně. V rodině tráví všechny prázdniny. Z dovolenky se vrací vždy v pořádku.

Dětský domov se školou

Ústavní výchova probíhá víceméně bez výrazných výkyvů. Jakub byl na počátku spíše extravertovaný, emočně nezralý, vznětlivý. Byly mu vlastní tyto vlastnosti: manipulace s ostatními, lhaní, bez pocitu viny a vcítění se. V průběhu let 2015 - 2016 se dopustil těchto kázeňských přestupků:

listopad 2015 Krádež, opakované lhaní;

únor 2016 Vulgarita, hrubé urážení vychovatelky;

duben 2016 Napadení jiného klienta;

květen 2016 Šikana – slovní ponižování a vyhrožování jinému klientovi;

červen 2016 Napadení jiného klienta – při odchodu z TV fyzicky napadl jiného klienta, udeřil ho pěstí do obličeje a rozrazil mu dolní ret.

U Jakuba se v průběhu pobytu v DDS lehce ukazuje, že při zajištění stabilního bezpečného prostředí, pravidelného režimu, podnětného a důsledného výchovného vedení a kontrolování je schopen spolupracovat a dostatečně žádoucně prosperovat ve většině oblastí rozvoje s drobnými výkyvy.

Psychologické vyšetření

Chlapec navazuje sociální kontakt spontánně, v průběhu vyšetření se snaží spolupracovat. V testovacích situacích vykazuje oscilaci koncentrace pozornosti a psychomotorický neklid. Grafomotorické dovednosti lehce vybočují z normy. Byla diagnostikována aktuální úroveň rozumových schopností v horním pásmu lehké mentální retardace (verbální část: horní pásmo LMR, neverbální část: dolní pásmo podprůměru). Nemá dostatečně zvnitřněné sociální normy, nechal by si peněženku, kterou by našel, strčil by menšího chlapce, který by se s ním chtěl prát.

Mezi dětmi má vůdčí postavení, velmi rád poroučí, je namyšlený, arogantní, lže, velmi rád je středem pozornosti, chování vykazuje problémové a účelové. K dospělým se chová bez respektu a urážlivě.

Hodnocení odborných zaměstnanců

Jakubovi byl stanoven program rozvoje osobnosti v těchto oblastech: vztah k lidem, kontakty a vztahy s rodinou nebo jinými blízkými osobami, sebeobslužné dovednosti, vztah k povinnostem v zařízení, školní dovednosti a vzdělávací potřeby, zájmy, kroužky a profesní orientace.

Vysvědčení z IX. A bylo následující: chování velmi dobré, matematika, přírodopis a pracovní činnosti chvalitebné, ostatní předměty na výbornou.

Přání vyjádřené dítětem

Jakub má vize dalšího průběhu svého života v těchto liniích, chtěl by:

- natrvalo se vrátit do péče rodičů, být doma s rodinou, pečovat o sourozence, pomáhat rodičům;
- učit se trénovat karate, aby se unavil a uměl se bránit;
- vhodně se zabavit nejlépe pohybovými a sportovními aktivitami, aby neměl čas zlobit;
- líbilo by se mu, kdyby měl doma tělocvičnu;
- v ústavním zařízení by si přál mít dostatek vycházek, aby si užil volnosti a svobody.

Shrnutí a prognóza

Jakub pochází z disharmonické rodiny, kde rodiče v péči o děti opakovaně selhávají. Lze konstatovat, že v podmínkách nastavených při ústavní péči se chlapec v mnoha oblastech zlepšuje. V dubnu roku 2017 skládal přijímací zkoušky na vyšší odbornou školu a střední odbornou školu zemědělsko-technickou v Bystřici nad Pernštejnem. Byl přijat, ale nepůjde tam z ekonomických důvodů zařízení. Jeho vzdělání bude pokračovat na střední odborné škole a středním odborném učilišti řemesel v Kutné hoře.

Tabulka 4: Shrnutí kazuistiky 1

	Ano	Ne
Řádná výchova dítěte v rodině		X
Funkční rodinné prostředí		X
Kriminální chování v rodině	X	
Užívání návykových látek v rodině		X
Využití podpůrných organizací rodinou		X

Případová studia B

Uvedení do problematiky

V současnosti sedmnáctiletý Vojtěch Š. byl umístěn do DDŠ Chrudim z důvodu, kdy v roce 2014 byla u chlapce diagnostikována porucha chování, a i přes využití služeb různých organizací nedošlo ke zlepšení. Nejprve byly využity možnosti spolupráce se střediskem výchovné péče (dále jen „SVP“) Pyramida Hradec Králové, SVP ALFA Svitavy a spolupráce se zaměstnanci OSPODu Litomyšl. V dubnu 2016 chlapec nastoupil do DDŠ Chrudim, datum odchodu mu bylo stanoveno na srpen 2017.

Osobní anamnéza

Vojtěch je urostlý, vysoký, váží 110 kg, má krátce střižené vlasy, kulatý obličej, výrazné obočí a hnědé oči. Chlapec má jednoho sourozence (Jan, narozen 1993, studuje VŠ VÚT Brno). Chlapec byl adoptován (vzat do náhradní rodinné péče) v jedenácti měsících, roku 2002 (pobyt v dětském centru Veska 2001 - 2002).

O adopci se nedozvěděl od rodičů, ale od kamaráda z vesnice. Své rodiče i bratra má rád. Vidí v nich ale slabochy.

Rodinná anamnéza

Celá rodina bydlí v rodinném domku na vesnici. V rodinném prostředí dlouhodobě panuje nepohoda (cca druhým rokem), zjevná je mocenská abdikace rodičů, kteří mají strach z Vojtěchových agresivních projevů. V rámci osobní bezpečnosti synovi ustupují, minimalizují své požadavky vůči němu, aby svými nároky nevyvolali nežádoucí reakci. Vojtěch si je slabosti rodičů vědom a využívá ji ve svůj prospěch. V rodinném prostředí si může dovolit prakticky všechno, rozpoznal strach svých rodičů a podle toho se chová. Dokáže být výrazně sebesprosazující, agresivní a vulgární.

Ve volném čase hraje hry na počítači, případně na mobilu, občas chodí ven s kamarády. Povinnosti a úkoly mu už rodiče nedávají. Když mu je v minulosti zadali, neplnil je a byl rozčilený, agresivní. Z jejich okolí a z řad příbuzných není nikdo, koho by nezletilý respektoval a byl by ochoten si ho vzít do své péče.

Matka má vystudovanou střední školu, je jí 51 let, pracuje jako ekonomka. Otec je vyučen, je mu 54 let, zaměstnáním truhlář. Otec s Vojtěchem absolvoval terapeutický víkend pořádaný DDŠ, kde se trénovaly a pozorovaly vzájemné interakce dítěte s rodičem.

Na víkendové dovolenky jezdí pravidelně. V rodině tráví všechny prázdniny.

Dětský domov se školou

Ústavní výchova byla chlapci stanovena z důvodu, kdy rodičům přerůstal přes hlavu. Byly nastaveny i další podpůrné instituce a spolupráce. Nezletilý je rozčilený, pokud se dějí věci tak, jak si nepředstavuje a v tu chvíli nikoho nerespektuje. Pokud jsou dospělí slabí a nedůslední, nezletilý jejich nejistotu vycítí a překračuje hranice vhodného chování ve svůj prospěch, dokáže být výrazně sebesprosazující, agresivní a vulgární.

Je rád za podporu a povzbuzení od dospělého. Autoritu v zařízení respektuje bez problému ať mužskou nebo ženskou.

Hodnotová orientace je zaměřená materiálně, nemá zvnitřněné běžné společenské normy. Namísto úspěchu preferuje osobní pohodu a nenárokové prostředí. V průběhu ústavní výchovy mu byly uděleny *odměny*: odměna za pomoc a reprezentaci zařízení – udělena finanční odměna ve výši 200 Kč; zvýšení kapesného za pomoc a reprezentaci zařízení při dni otevřených dveří – zvýšení kapesného o částku 120 Kč. V opačném případě spáchal tyto kázeňské přestupky: odcizil řetízek, podílel se na prodeji v zastavárně v CR; napadl klienta; vzdálil se od skupiny; užíval opakované vulgarity vůči dospělému; o přestávce se nevhodně choval – pral se; spoluúčast na krádežích v supermarketu; plival na spolužáka.

Psychologické vyšetření

Chlapec navazuje sociální kontakt spontánně, v průběhu vyšetření se většinou snaží spolupracovat. Chlapec dokáže své chování relativně objektivně hodnotit. Avšak také se ukazovalo, že na míru závažnosti svého chování není schopen adekvátně nahlížet.

V testovém hodnocení vyšlo najevo, že rozumové schopnosti jsou u chlapce v horním pásmu podprůměru; je pozitivně naladěný, přívětivý, často se usmívá; oční kontakt udržuje občasně; vůči sobě je nekritický, chybí mu schopnost adekvátní sebereflexe; v případě, že požadavek přichází od osoby, kterou neuznává, má tendenci zvyšovat intenzitu vzdorovité reakce a zkouší hranice této osoby.

Hodnocení odborných zaměstnanců

Vojta byl diagnostikován, jako hyperaktivní, nepozorný, s poruchami chování, poruchami aktivity a pozornosti s afektivitou, impulzivitou, heteroagresí, záchvaty vzteku, vulgární na rodiče, fyzicky napadá rodiče, rozbíjí různé věci, egocentrický, emocionálně nevyzrálý.

Vysvědčení z IX. B bylo následující: chování chvalitebné, matematika, český jazyk dobré, pracovní činnosti chvalitebné a ostatní předměty na výbornou. Dál by měl chlapec pokračovat na střední škole Vyšší odborná škola a Střední škola technická Česká Třebová (obor truhlář, nábytkář).

Doporučení odborných zaměstnanců spočívalo v jasně stanovených domácích pravidlech, nabídnout nezletilému možnost spolupráce s pravidly.

Chválit nezletilého i za dílčí úspěchy. Stát pevně na své pozici, nastavit systém přípravy do školy se zpětnou kontrolou dospělého. Dopřát nezletilému čas a prostor, kde by mohl ventilovat svůj vztek a tím se uklidnit, a i nadále spolupracovat s SVP ALFA. Dávat okamžitou zpětnou vazbu jako reakci na chování a jednání. Vést ho k zodpovědnosti za plnění školních povinností. Podporovat vyjadřovací schopnosti, nastavit jasná pravidla v komunikaci s autoritou.

Přání vyjádřené dítětem

Vojtěch má vize dalšího průběhu svého života v těchto liniích, chtěl by:

- odejít na střední školu a být samostatným;
- pořídit si domů nový počítač, mnohem rychlejší;
- v ústavním zařízení by si přál mít dostatek vycházek, aby si užil volnost a svobodu.

Shrnutí a prognóza

Vojtěch pochází z harmonické rodiny, kde rodiče o děti pečují tak, jak mají. Nejedná se tedy o patologické prostředí. Bohužel zde vyvstává možnost, kterou uvádí mnoho autorů a mezi nimi i Steven Pinker (2018) ve své publikaci. Geny dominují u osobnosti až z 50 %, 10 % představuje výchova a zbylých 40 % připadá na náhodu. Jeho chování by tedy mohlo mít i souvislost s tím, že je adoptovaný. A tedy vliv rodičů je pouze 10 %.

Tabulka 5: Shrnutí kazuistiky 2

	Ano	Ne
Řádná výchova dítěte v rodině	X	
Funkční rodinné prostředí	X	
Kriminální chování v rodině		X
Užívání návykových látek v rodině		X
Využití podpůrných organizací rodinou	X	

Případová studia C

Uvedení do problematiky

V současnosti patnáctiletá Nikola A. byla umístěn do DDŠ Chrudim po projití institucemi kojenecký ústav a DD Svitavy, DD Polička, Dětský diagnostický ústav v Hradci Králové a Výchovní ústav Velké Meziříčí. Matka je opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „VT“ či „VTOS“), v mezidobí mezi tresty se o Nikolu starala. V srpnu 2016 dívka nastoupila do DDŠ Chrudim, opakovaně je umisťována do Dětské psychiatrické nemocnice Velká Bíteš (leden – květen 2015, únor – květen 2016, červen 2016, od února 2017).

Osobní anamnéza

Nikola je romská dívka s dlouhými vlnitými vlasy, sportovní postavy, štíhlá, 160 cm vysoká, hnědé oči. Dívka má čtyři sourozence (Alexandra, Lal, Pavel a Sára). Nikoly sestra Alexandra je umístěna v pěstounské péči. Pěstounka odmítá s Nikolou komunikovat. Dívka to těžce nese, protože sestru miluje. Se svojí rodinou neudrží žádný vztah. Její matka je ve VT, styk s matkou odmítá. Nikola je silná kuřačka.

Rodinná anamnéza

Ve třech měsících byla Nikola odebrána rodičům z důvodu nedostatečné péče matky a umístěna do kojeneckého ústavu a DD Svitavy. Po vzetí matky do VT se o Nikolu starali prarodiče. Prarodiče neplatili nájemné, a proto byli z bytu vystěhováni. Byl jim nabídnut sociální byt, kde bydleli spolu s pěti dospělými a dvěma dětmi. Po nějaké době došlo ke zhoršení péče o děti. Babička děti nekoupala, neumývala jim vlasy, dávala jim jídlo z popelnice, aby jim zbylo více peněz na alkohol a automaty. Když byl dědeček v podnapilém stavu, tak děti bil, nadávat jim, choval se k nim hrubě. Děti měly svrab a vši.

Po všech zjištěních byla dívka umístěna do DD v Poličce společně se svojí sestrou Alexandrou. Děvčata mají mezi sebou velmi hezký vztah, je patrná citová vazba. V této instituci Nikola odcizila personálu 1 000 Kč. Ke krádeži se přiznala a o víkendu se snažila pomáhat v kuchyni, jako by chtěla svůj prohřešek odčinit.

Vzhledem ke zhoršujícímu se chování dívky byla umístěna do Dětského diagnostického ústavu v Hradci Králové a poté do DDŠ Chrudim.

Kontakt dívky s rodinou je velmi sporadický. Babička zemřela v roce 2012 a dědeček je bez přístřeší léčen pro nádor v krku.

Matka, věk 31 let. Nyní je ve věznici Světlá nad Sázavou, trest 7 let, odsouzena za krádeže. Pracovně zařazena na vnitřním střeženém pracovišti, odměna za tuto činnost činí 4 500 Kč. Soudem jí byly určeny čtyři vyživovací povinnosti k nezletilým dětem, dluhy k jiným subjektům má ve výši několika desítek tisíc Kč, na svobodě nikdy nepracovala. Ve VT je opakovaně.

Otec, věk 36 let. Je omezen ve svéprávnosti, zbaven způsobilosti k právním úkonům. Opatrovníkem je určen jeho otec. Jeho jediným příjmem je pobírání invalidního důchodu. Je závislý na alkoholu, marihuaně a pervitinu.

Na víkendové dovolenky nejezdí. V rodině netráví žádný čas. Matka Nikole posílá korespondenci, dívka však neodepisuje.

Dětský domov se školou

Ústavní výchova byla dívce stanovena z důvodu, kdy opakovaně utíkala ze zařízení a byla vulgární k vychovatelům. U dívky se objevilo nepřiměřené chování např. úder pěstí do pravého nadloktí vychovatelky; vulgarity k vychovatelce již od probuzení, kdy dostala léky, které nechtěla polknout; titulování vychovatelky „píčou, mrdkou, zmrdem, starou kurvou, ať chcípne“; kopání do dveří, ječení; vyhrožování vychovatelce, že ji nožem zabije...

V průběhu roku 2016 dívka devětkrát utekla ze zařízení. Vždy se jednalo o několikahodinový útěk, zpět se vracela sama. Motivací byla potřeba kouřit a upoutání pozornosti. Je frustrována faktem, že nemá z DDŠ kam odjíždět.

Psychologické vyšetření

Dívka navazuje sociální kontakt docela spontánně. V průběhu vyšetření nespolupracuje, všímá si všech věcí okolo.

V testovém hodnocení vyšlo najevo, že rozumové schopnosti jsou u dívky v pásmu podprůměru. Nikola má problémy s dodržováním režimu a pravidel. Na výchovné skupině nerespektuje pravidla ani autority. Velmi často

se sebepoškozuje (automutilace horních končetin), je vulgární, neváhá fyzicky napadnout dospělého. Často hovoří o sebevraždě, o pocitech zoufalství. Je impulsivní, nezvládá stresové situace. Velmi citlivě reaguje na změny. Má strach z vytváření jakéhokoliv emočního pouta.

Nikola je vznětlivá, vzdorovitá, vzteklá, emočně nevyrovnaná, impulzivní. Z kladných vlastností lze uvést: ráda peče a vaří.

Hodnocení odborných zaměstnanců

U Nikolý byla diagnostikována, hyperkinetická porucha chování. Vysvědčení z VI. B bylo následující: chování velmi dobré, matematika, český jazyk dobré, ostatní předměty na výbornou (např. výtvarná výchova, pracovní činnosti, seminář z přírodopisu).

U Nikolý se daří dodržování režimu dne. Velmi pozitivně na ni působí práce na zahradě – zklidnění.

Přání vyjádřené dítětem

Nikola má přání, jak by chtěla dál svůj život žít:

- chtěla bych mít dobrou práci s vysokou výplatou;
- chtěla bych mít hodného manžela;
- mít normální život – práce, manžel, nežít ve špíně;
- chtěla bych být zdravá;
- chtěla bych, aby nebyl rasismus;
- nechci vzpomínat na to, co bylo, nechci o tom mluvit;
- chtěla bych vysadit léky, naučit se ovládat své chování;
- přála bych si dokázat všem, že se nenechám vyprovokovat.

Shrnutí a prognóza

Nikola pochází z rodiny, kde rodiče ani blízcí příbuzní o děti nepečují tak, jak by měli. Jedná se o patologické prostředí. Dívka nemá skoro žádný kontakt

se sociálním prostředím. Vzhledem k výše uvedenému a častým pobytům v Dětské psychiatrické nemocnici je prognóza její budoucnosti velmi pesimistická.

Tabulka 6: Shrnutí kazuistiky 3

	Ano	Ne
Řádná výchova dítěte v rodině		X
Funkční rodinné prostředí		X
Kriminální chování v rodině	X	
Užívání návykových látek v rodině		X
Využití podpůrných organizací rodinou		X

Případová studia D

Uvedení do problematiky

V současnosti patnáctiletá Natálie T. byla umístěna do DDS Chrudim v dubnu 2017. Tomuto umístění předcházely pobyty v zařízeních SVP Mimoza, Dětské centrum Veska a Dětský diagnostický ústav Praha. Nad výchovou nezletilý byl stanoven dohled z důvodu dlouhodobých výchovných problémů, ke kterým patřilo např. záškoláctví, neplnění školních povinností a řádná příprava do školy.

Osobní anamnéza

Natálie je vzezřením starší dívka, nosí make-up, má černé dlouhé vlasy, výrazné obočí, černé oči, výška 161 cm, váha 61 kg, romského etnika. Dívka má dva sourozence (Michaela, narozena 2002 a Lucie Nikola narozena 2006). Natálie je instrikářka a manipuluje se spolužáky, vymýšlí si a úmyslně lže. Nikdy nepřizná pravdu a neomluví se.

O rodině sama příliš nehovoří, udržuje pravidelný telefonický kontakt s matkou, má obavy o zdraví otce (prodělal infarkt myokardu).

Rodinná anamnéza

Rodina žije v azylovém domě. U matky se projevila závislost na automatech a psychické problémy, které neřeší. Matka se snažila řešit problémy s výchovou dcery pomocí organizace SVP Mimoza, ale stav se nezlepšil. V azylovém domě měla dívka s matkou konflikty, neplnila si své povinnosti chodit

do školy (v té době měla zameškáno 150 hodin, 3 neomluvené), chovala se v rozporu se školním řádem, vyhrožovala, že si něco udělá nebo že uteče od matky. Kontaktován byl matkou i OSPOD s žádostí o pomoc. Pokud se Natálie cítí omezena, jedná drze, vulgárně a agresivně. Při afektu ztrácí na své jednání náhled a je nebezpečná nejenom okolí, ale i sobě. Opakovaně vyhrožovala svým sebepoškozováním.

OSPOD tedy označil rodiče, že si neplní své zákonem stanovené rodičovské povinnosti, a dokonce přes hrozbu srdečního selhání ignorují a zanedbávají zdravotní stav nezletilé sestry Michaely. Byl nad výchovou dětí stanoven dohled z důvodu dlouhodobých výchovných problémů, ke kterým patřilo záškoláctví, neplnění školních povinností a řádná příprava do školy, kouření cigaret, vulgarita a nerespektování výchovných autorit. U nezletilé byly řešeny opakované problémy s její agresivitou, kdy se dopouštěla fyzických ataků vůči svým vrstevníkům. Matka svou dceru výchovně nezvládala.

V rodině byl nejednotný výchovný styl rodičů, kdy rodiče nebyli schopni nastavit jasné výchovné hranice a trvat na jejich plnění. Matka své děti omlouvala, děti si tak dělaly, co chtěly, matka byla ve výchově hodně benevolentní, bez hranic. Matka pro své děti nebyla výchovnou autoritou, otec se do výchovy nezapojoval, ani matku žádným způsobem nepodporoval. Zároveň z ekonomického hlediska byla v rodině špatná situace (nedostatek financí, dluhy, nucené vystěhování z městského bytu z důvodu dluhů na nájmu).

Matka, věk 37 let. Nedokončila svou léčbu závislostního chování – gambling. Je vedena na úřadu práce, nezaměstnaná.

Otec, věk 65 let. Národností Slovák, důchodce. Pohybuje se mezi Slovenskem a Českou republikou. Neplatí na děti výživné.

Na víkendové dovolenky jezdí nepravidelně. Prázdniny v rodině tráví sporadicky.

Dětský domov se školou

Ústavní výchova byla Natálii nařízena z důvodu eskalování závažných výchovných problémů. Opětovně neplnila své školní povinnosti, měla velký počet zameškaných hodin, některé dokonce neomluvené. Při vyučování

nespolupracovala, odmítala cokoliv dělat, její školní výsledky byly podprůměrné. Ve škole byla drzá, vulgární, arogantní a zpupná. Výchovné autority včetně paní ředitelky nerespektovala.

Natálie byla umístěním do DDS Chrudim zaskočená, nespojovala si je se svými problémy, zlehčovala je, vinu hledala spíše mimo sebe, byla rozzlobená na školu i matku.

Zájmová sféra je nevyhraněná. Ráda kreslí, tancuje a poslouchá písničky, ráda čte a píše dopisy. Sportovní aktivity jí příliš nezajímají.

V DDS spáchala tyto kázeňské přestupky: 1, vyskočila z okna – uvedla, že důvodem útěku bylo to, že se jí stýská po matce, kterou neviděla pět měsíců. 2, útěk ze společné vycházky – přivezla ji druhý den Policie České republiky, přičemž bylo zjištěno, že došlo k pohlavnímu zneužití dívky. Došlo k němu při útěku, aktéry byli dva svěřenci DDS (dívka a chlapec). 3, nerespektování pokynů vychovatele, vulgarity směrem k vychovatelům, znehodnocování majetku zařízení.

Psychologické vyšetření

Dívka navazuje sociální kontakt spontánně, v průběhu vyšetření spolupracuje. Nedokáže své chování relativně objektivně hodnotit, na míru závažnosti svého chování není schopna adekvátně nahlížet.

V testovém hodnocení vyšlo najevo, že úroveň intelektu se pohybuje ve středním pásmu průměru, slabší verbální složka, vliv málo podnětného prostředí. Motivace k učení je narušená, chybí jí pracovní návyky, vlivem absencí má mezery v základním učivu. Dívka je spíše negativně naladěná; oční kontakt udržuje spontánně; vůči sobě je nekritická, chybí jí schopnost adekvátní sebereflexe; v případě, že požadavek přichází od osoby, kterou neuznává, má tendenci zvyšovat intenzitu vzdorovité reakce (použití agrese).

Hodnocení odborných zaměstnanců

U Natálie byla diagnostikováno ADHD, impulzivita, agrese, záchvaty vzteku, nevyrovnanost, emocionální nezralost.

Vysvědčení ze VII. A bylo v prvním pololetí: chování chvalitebné, matematika, český jazyk, fyzika nedostatečně, pracovní činnosti chvalitebné a ostatní předměty na výbornou.

Doporučení odborných zaměstnanců spočívalo v důsledném nesmlouvavém vedení, ale na druhou stranu, pokud to situace umožňuje, i přátelském a vstřícném přístupu. Pokud bude mít Natálie možnost individuálního přístupu k vyučování, odpovídající zázemí a důslednou kontrolu zadaných úkolů, může dosahovat lepších studijních výsledků.

Musí se naučit více respektovat autoritu dospělých, naučit se vyjít s nimi i v diskusích slušně a bez vulgárních urážek. Bylo by třeba, aby se naučila řešit případné spory s dívkami bez zbytečných šarvátek a rvaček. Neměla by se k dětem, které se jí nelíbí, chovat pohrdavě. Naučit ji přijímat i kritické hodnocení. Rozvíjet pečlivost, vytrvalost, snahu. Učit jí překonávat překážky, zvládat i činnosti, do kterých se jí nechce, překonávat případnou lenost.

Přání vyjádřené dítětem

Natálie má vize dalšího běhu svého života v těchto křivkách, chtěla by:

- vychovat hodně dětí;
- dostat se z DDS a žít sama, volněji, bez kontroly;
- postarat se o nemocného otce.

Shrnutí a prognóza

Natálie je prostřední mezi sourozenci. Aktivita se strany rodičů byla na začátku problémů, ale bohužel zásah do výchovy nebyl tak razantní a rodiče si pravděpodobně neuvědomovali všechny rizikové faktory. Nyní se oba dva rodiče potýkají se zdravotními komplikacemi. Matka je dle posledních informací ze spisu odhodlána nastoupit psychiatrickou léčbu. Sourozenci Natálie byli předáni do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Tabulka 7: Shrnutí kazuistiky 4

	Ano	Ne
Řádná výchova dítěte v rodině		X
Funkční rodinné prostředí		X
Kriminální chování v rodině		X
Užívání návykových látek v rodině		X
Využití podpůrných organizací rodinou	X	

Případová studia E

Tato kazuistika je do diplomové práce přiložena pro dokreslení problematiky. Jedná se o chlapce, který prošel nařízenou ústavní výchovou (mezi zařízeními je i DDŠ Chrudim), a dále byl odsouzen k VTOOS. Dalo by se říci, že mu společnost nařídila další působení výchovného vlivu. Data byla zpracována z Komplexní zprávy o mladistvém a Programu zacházení, věznice pro mladistvé.

Uvedení do problematiky

V současnosti osmnáctiletý Tomáš P. vykonává trestní opatření odnětí svobody od prosince 2017. Počet záznamů v rejstříku trestů má 2, je poprvé ve VTOOS. V současné době odsouzený vykonává trestní opatření odnětí svobody za protiprávní činnost: § 205 opakovaná krádež a § 234 neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku. Délka trestu 10 měsíců nepodmíněně.

Osobní anamnéza

Bydlení má výše jmenovaný zajištěno u matky, pronájem. Tomáš je závislý na návykových látkách od svých 13 let. Sám přiznal, že příčinou páchaní trestné činnosti byla především závislost na látce (marihuana, pervitin, heroin). Dle sdělení Tomáše pro opakované problémy s drogami, záškoláctví a krádeže byl umístěn do zařízení SVP Hradec Králové, DDÚ Hradec Králové, DDŠ Chrudim, Výchovný ústav Ostrava-Hrabůvka, Výchovný ústav Obořiště, Výchovný ústav Pšov. Opakovaně se dopouštěl útěků, při kterých páchal trestné činy. Mladistvý má dokončenou povinou základní školní docházku.

Tomáš pije alkohol od svých 12 let. V minulosti pil pivo, víno, destiláty. Mladistvý se označuje za kuřáka. Průměrnou denní spotřebu cigaret odhaduje na 15 ks.

Rodinná anamnéza

Tomáš je v kontaktu s matkou, otce nezná. Vytváří si postupně vztah i s bratrem, který v minulosti prošel VTOS. Dále uvádí kontakt s družkou, vztah trvá asi 6 měsíců.

Rodinné prostředí, ve kterém vyrůstal, lze charakterizovat jako dysfunkční, oba dva synové matky prošli nebo procházejí výkonem trestního opatření odnětí svobody či výkonem trestu. Kriminální zátěž nacházíme u osoby příbuzné.

Výkon trestu odnětí svobody

V září roku 2017 v nejmenovaném městě mladistvý odcizil z bytu poškozené, která ho tam nechala přespat, finanční hotovost ve výši 200 euro, čímž poškozené způsobil škodu ve výši 5 222 Kč. Dále v říjnu roku 2017 v nejmenovaném městě na autobusovém nádraží při výstupu z autobusu odcizil z prostoru sedačky řidiče peněženku s finanční hotovostí, čímž poškozenému způsobil škodu ve výši 5 416 Kč.

Odsouzený spáchal delikt v roli pachatele. Předem ho naplánoval.

Tomáš si chce ve vězení rozšířit vzdělání, přihlásil se na aktivity Školského vzdělávacího systému (dále jen „ŠVS“) a přerušil kontakty se závadovou skupinou. Aktivně se zajímá o kontakt s organizací Laxus (drogová problematika).

Z programu zacházení vyčteme, že ve věznici je pracovníčně nezařazen, vykonává pouze práce ve prospěch věznice. Je mu stanoven Všeobecně vzdělávací klub pod vedením vychovatele a také docházení do ŠVS. Jako speciálně výchovné aktivity má stanovenou komunitu, skupinovou terapii a program TP Junior 21. V oblasti zájmových aktivit se má účastnit Sportovního kroužku. Mladistvému nebyla udělena žádná odměna, kázeňsky trestán byl 2x.

Hodnocení odborných zaměstnanců

U Tomáše nacházíme ojedinělou tendenci k ovládní druhých lidí a jejich využívání ve svůj prospěch. Lež používá nad rámec běžných konvencí a spíše defenzivně. Za určitých okolností se dostává do konfliktu s formálními autoritami.

Postoj Tomáše k jeho trestné činnosti je realistický, s vědomím přijetí viny. Mladistvý hodnotí svou trestnou činnost: „Kdybych věděl, jak jinak řešit problémy, nebo kdybych věděl, co vím dnes, určitě bych volil jiné řešení.“

Jako motivaci pro řešení svých problémů uvádí: partnerka, již žít bezkonfliktní život, obavy z trestního řízení.

Shrnutí a prognóza

Tomáš nemá ve svém okolí žádný správný mužský vzor. Jeho bratr byl dříve odsouzen k VTOS v souvislosti s krádežemi a drogami. Matka výchovu synů nezvládá. Je důležité, aby bylo s Tomášem během VTOOS pracováno na novém programu, jak postupovat krok po kroku ke změně v chování. Důležité je u mladistvého vytvořit a najít motivaci ke změně.

Tabulka 8: Shrnutí kazuistiky 5

	Ano	Ne
Řádná výchova dítěte v rodině		X
Funkční rodinné prostředí		X
Kriminální chování v rodině	X	
Užívání návykových látek v rodině	X	
Využití podpůrných organizací rodinou		X

7.3 Analýza výzkumných otázek

Z vypracovaných čtyř kazuistik lze odpovědět na čtyři, námi stanovené výzkumné otázky.

O1: Jaký styl výchovy byl nalezen u těchto čtyř dětí?

Po zhodnocení údajů v tabulkách umístěných za každou kazuistikou jsou výsledky první otázky takové, že *řádná výchova* dítěte v rodině byla ze čtyř kazuistik pouze v jedné. Pod spojením slov *řádná výchova* si představujeme výchovu, která není pro dítě ohrožující ať už jakýmkoliv směrem. Výchova by měla podporovat dítě v rozvoji a saturovat všechny jeho potřeby. Je tomu tak ve druhé kazuistice, která byla o Vojtovi, který byl v jedenácti měsících adoptován. Výchova v náhradní rodině byla zcela v pořádku, jako jediná ze čtyř případů. Zde nejspíše sehrála vliv genetika a bohužel přehlušila kladné působení adoptivních rodičů.

Převažující styl výchovy byl zanedbávající, bez kontroly. První kazuistika byla o Jakobovi, který má jedenáct sourozenců. Už to je netradiční model rodiny. Z anamnézy se dalo vyčíst, že rodiče výchovu dětí nezvládají. Matka používá ochránářský způsob výchovy, kdy dítě za nic nemůže, není nikdy ve špatné věci viníkem. Třetí kazuistika byla o Nikole, kdy matka je opakovaně ve VTOS a otec je zbaven svéprávnosti. Na výchově se podíleli prarodiče matky Nikoly, ale nebylo to taktéž vhodné prostředí pro výchovu mládeže. Posledním případem byla výchova Natálie, přičemž rodina se potýká s několika problémy. Matka je závislá na gamblingu a otec skoro nejezdí domů. Většinu času přebývá na Slovensku. Byl zde používán nejednotný výchovný styl.

Pro doplnění první výzkumné otázky uvedeme ve zkratce, jaký styl výchovy by měl být ten správný, jací rodiče by podle našeho názoru měli být, jakých obecných pravidel by se měli držet.

- 1) Důslednost.
- 2) Věnovat dítěti dostatek času – být dítěti příkladem.
- 3) Snažit se dítěti přiměřeně zaplnit den aktivitami.
- 4) Ponechat dítěti chvíle klidu v jeho přirozeném prostředí.
- 5) Vést dítě k samostatnosti.

O2: Z jakého rodinného prostředí děti pocházejí?

V tabulkách byla zvolena formulace *funkční rodinné prostředí*. Je tím myšleno funkčnost rodiny, nenarušenost, zabezpečení dítěti dobrý vývoj a prosperitu. Mohli bychom funkčnost rodiny definovat i protipólem, jako rodinu, která není problémová, dysfunkční a afunkční. Ze čtyř kazuistik měly odpověď *ne* kazuistiky první, třetí a čtvrtá.

Převažující rodinné prostředí je nepříznivé a disharmonické.

V takovýchto rodinách se obecně vyskytuje hodně hádek, hysterie, napětí, úzkosti a kritiky. Děti z takovýchto rodin touží po klidu a lásce. Často začnou být problémovými a propadají návykovým látkám. V našich kazuistikách se především promítla rodinná prostředí, kdy na dítě nejsou kladeny žádné povinnosti. Dítěti se nevěnuje skoro žádná pozornost, rodiče na děti nemají trpělivost (Jakub), a nebo při prvním pokusu a odezvě nezdaru se dalším pokusům nedává naděje nebo již zasáhne z důvodu závažnosti situace vyšší státní orgán (Natálie).

U jediného Vojtěcha je rodinné prostředí harmonické. Bohužel syn v rodičích vidí slabochy a dle toho se k nim také chová. Harmonické prostředí má na všechny členy velmi pozitivní vliv. Všichni cítí, že jsou součástí celku a mají chuť spolupracovat. Děti v něm často vstřebávají rodičovské hodnoty a cíle. Pokud mají děti v takovém to prostředí problémy, rychleji se vracejí do zdravých kolejí. I v harmonickém prostředí dochází k menším konfliktům, důležité však je, aby si rodina o celé věci promluvila a našla společné řešení nastalé situace. Rodiče i děti by měli umět uznat svoji chybu a omluvit se.

O3: Jaké druhy pomoci rodiny samy využily, vyhledaly?

Kolonka v tabulce se nazývá *využití podpůrných organizací rodinou*. Dvakrát bylo vyplněno *ne* a dvakrát *ano*. Tento výsledek nás mile překvapil. Využití podpůrných organizací rodinou vysvětlujeme jako využití jakékoliv jiné organizace, instituce, zařízení při prvních známkách problému. Rodiny požádaly o pomoc odborníky, a bohužel v našich případech to nestačilo. Je to ale samozřejmě zapříčiněno prostředím, ve kterém docházelo ke sběru dat. Pokud bychom uskutečnili kazuistiky z prostředí například oněch podpůrných institucí, jaká je úspěšnost zásahu do života dětí, zda se podaří je nasměrovat správnou cestou, aby se neprohlubovalo jejich negativní chování nebo situace. V našich rodinách, které

využily podpůrné organizace při řešení problémového chování u svého dítěte, byla **navázána spolupráce s organizacemi** u Vojty se dvěma středisky **SVP** a **spolupráce se zaměstnanci OSPODu** a u Natálie se střediskem **SVP**.

Dalo by se říci, že podpůrné organizace uvádí do praxe právo dětí spokojeně vyrůstat ve své vlastní rodině tak, že pomáhají jejich rodičům najít cesty, jak pro své děti vytvořit bezpečný a stabilní domov. Umožňuje dětem, aby nemusely být odebírány z domova, aby se mohly vrátit bezpečně domů bez toho, že by bylo nutné jejich další umístění. Rodičům potom, aby dokázali vytvořit a udržovat zázemí domova.

O4: Jaké společné vlastnosti děti mají?

Tuto otázku jsme do tabulky nevložili, a tak si ji zodpovíme níže.

Jakub je emočně nezralý, vznětlivý, manipulující s ostatními, lže, nemá pocit viny a neumí se vcítit do druhých lidí (nulová empatie), velmi rád poroučí, je namyšlený, arogantní, velmi rád je středem pozornosti, chování vykazuje problémové a účelové. K dospělým se chová bez respektu a urážlivě.

Vojta dokáže být výrazně sebezprosazující, agresivní a vulgární. Pokud jsou dospělí slabí a nedůslední, nezletilý jejich nejistotu vycítí a překračuje hranice vhodného chování ve svůj prospěch. Je hyperaktivní, nepozorný, s poruchami chování, poruchami aktivity a pozornosti s afektivitou, impulzivitou, heteroagresí, záchvaty vzteku, egocentrický, emocionálně nevyzrálý.

Nikola je vulgární, celkově vykazuje nepřiměřené chování v různých situacích, má problémy s dodržováním režimu a pravidel, je impulsivní, nezvládá stresové situace. Velmi citlivě reaguje na změny. Nikola je vznětlivá, vzdorovitá, vzteklá, emočně nevyrovnaná. Z kladných vlastností lze uvést: ráda pečce a vaří.

Natálie si vymýšlí a úmyslně lže. Nikdy nepřizná pravdu a neomluví se. Pokud se cítí být omezena ve svém jednání, chová se drze, vulgárně a agresivně. Při afektu ztrácí na své jednání náhled. Je vulgární, arogantní, zpupná, impulzivní, má záchvaty vzteku, je nevyrovnaná, emocionálně nezralá.

Souhrnem lze tedy říci, že **společné vlastnosti** děti mají: **emocionální nezralost, vznětlivost, vzdorovitost, impulsivita a agrese.**

7.4 Náměty pro praxi

Po projití obou částí práce se nyní pokusíme vyzdvihnout myšlenky, někdy i otázky, které nám vyvstaly na mysli, při psaní této práce neboli náměty pro praxi. Ústavní péče by měla být přijatelným řešením teprve tehdy, pokud jsou vyčerpány všechny ostatní možnosti. Úkolem sociálních pracovníků OSPODu je sledovat, jak jsou dodržována práva dítěte. Dle našeho názoru by mělo být základem více *pracovat s rodinami v jejich přirozených podmínkách*. Sociální sféra by se tedy měla rozvíjet v oblasti informovanosti a snahy předávané rodinám, aby byly zodpovězeny otázky: kam zajít, kde požádat o pomoc, co se tam bude dít, jak nám pomůžou, co tím získáme atd. Řada podmínek pro návrat dětí z ústavní do rodinné výchovy není naplněna – chybí služby pro podporu rodiny a stejně tak náhradní rodinná péče pro děti, které v biologické rodině žít nemohou.

Další by mohla být otázka *následné péče*. Mládež vždy někdy opustí brány DD, DDŠ nebo jakéhokoliv jiného ústavního zařízení. Dle našeho názoru je málo propracovaný systém následné péče, kdy dítě neví, co má dělat, na koho se může obrátit. Pro nás je to představa možná až nepředstavitelná. Ráno se vzbudím a už nemám kde v noci usínat. Tato riziková situace je provázána celým sociálním systémem i po VTOS – člověk vyjde z bran věznice a mnohdy neví, jak teď žít.

Dle našeho názoru by také stálo za úvahu schválit *regulovaný počet dětí v závislosti na dávkách pobíraných od státu*. Stále ještě běžným počtem dětí v rodinách jsou dvě. Kdo tedy chce více dětí, musí mít plán, jak celou rodinu spolehlivě uživit. Nelze mít jedenáct dětí jako tomu je v první kazuistice a spoléhat se na stát.

Zrušit současnou roztríštěnost systému péče o ohrožené děti. O tyto děti se v současnosti starají tři resorty, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství a ministerstvo zdravotnictví. Tato roztríštěnost souvisí s tím, že systém péče o děti není dobře říditelný ani efektivně financovaný, každý ten systém, každý resort se jinak dívá na potřeby dětí a má také jinak nastavené parametry kontroly kvality zacházení s těmito dětmi.

Otázkou k řešení je také, „*Proč vůbec máme děti mimo rodiny?*“. Jedno z možných příčin je již několikrát zmiňované téma málo pozornosti a financí věnovaných prevenci a více energie proudící do zařízení ústavní péče. V diskuzi

vedené v roce 2017 na programu České televize, 90' s názvem Česko – rekordman v ústavní péči? byla paní předsedkyní Výboru pro práva dítěte při radě vlády pro lidská práva Klárou Laurenčíkovou ukázána statistika, kdy měsíční náklady na jedno dítě při různých typech péče jsou:

- 47 000 Kč - kojenecký ústav
- 28 000 Kč - přechodná pěstounská péče
- 16 000 Kč - dlouhodobá pěstounská péče
- 2 000 - 6 000 Kč - intenzivní preventivní práce.

Z těchto údajů vidíme, že státní pomoc jde primárně do ústavních zařízení. (Česko - rekordman v ústavní péči o děti?, ceskatelevize, online)

Závěr

Diplomová práce se zaměřila na rodinnou výchovu a prostředí mládeže s nařízenou ústavní výchovou. První část práce měla sloužit k získání znalostí o dané problematice. Existují určité rizikové faktory z prostředí rodiny, jako je např. rozvod rodičů, úmrtí rodiče (rodičů), vznik doplněné rodiny (biologický rodič a jeho partner), počet dětí v rodině a věk rodičů, které mohou zapříčinit rozkol v rodinných vztazích, vztahu dítěte a rodiče a celkového zhoršení chování mládeže žijící v tomto prostředí.

V případě, kdy se tyto rizikové faktory promění v dané rodině v realitu, může být dopad na rodinu až takový, že se přistoupí k vzetí mládeže z rodiny, což se stává závažným zásahem do života všech členů. Ne každé dítě má tedy to štěstí vyrůstat ve své původní rodině. Vychovatelé a přátelé v prostředí ústavního zařízení mnohdy patří mezi nejbližší osoby, které dítě ve svém životě má a nahrazují tak funkci rodiny. V případě, že dojde k umístění dětí, je velmi důležitým okamžikem zdůraznit rodičům nutnost nápravy, změny, která by přispěla k návratu dětí do rodiny. Rodič by měl být od prvopočátku motivován k odstranění důvodů, které vedly k umístění dětí do ústavní výchovy. Cílem diplomové práce bylo popsat rodinné prostředí a výchovu mládeže s nařízenou ústavní výchovou. V tuto chvíli lze konstatovat, že cíl práce byl splněn.

Empirická část si kladla za cíl co nejpodrobněji popsat životní osud a vývoj mládeže (povahové rysy, chování), která je umístěna v DDŠ, a tedy byla jí nařízena ústavní výchova. Zejména pak poznatky, které se týkají rodinného prostředí, výchovy v rodině a celkového zázemí. Cíle výzkumného šetření bylo dosaženo zpracováním čtyř případových studií a také podáním odpovědí na čtyři vytyčené výzkumné otázky.

Výsledky empirické části práce přispěly k uvědomění si, že ať už je práce s rodinou jako celkem nebo s jejími jednotlivými členy, měla by vždy být založena na dostatku informací. Při porovnání počtu informací ze spisové dokumentace ze zařízení DDŠ Chrudim a věznice pro mladistvé četnost výpovědních hodnot se velmi liší. Informace o mladistvém delikventovi a jeho minulosti nejsou podrobné. To se týká především oblastí rodinného prostředí, výchovy a údajů

o rodičích. I to může být jednou z příčin, proč nejsme v resocializaci a reedukaci mládeže úspěšní, tak jak bychom chtěli.

Za přínos závěrečné práce vnímám prohloubení si znalostí v dané oblasti. Při psaní práce mne napadla otázka, která se může honit hlavou mnoha dětem umístěným v ústavní péči: „Zajímá někoho názor dítěte, které bylo odebráno z prostředí rodiny a umístěno do ústavní výchovy?“ Odpověď by měla znít – měl by zajímat. Mládež má základní právo na vyjádření svého názoru ve všech záležitostech, které se jich týkají. Dalo by se ale říci, že by měl postupem času vznikat partnerský, oboustranný vztah, kdy i mládež se musí stávat čím dál více partnerem a nečekat, že to budou právě dospělí, jež budou přinášet spásná řešení všech jejich problémů.

Naše společnosti je pedocentrická. Nejsme k osudům mládeže lhostejní. Ohrožení dětí vzbuzuje pocit obecného ohrožení, onemocnění dětí je vnímáno s daleko větší úzkostí než totéž onemocnění dospělých. Motivů dětí se ale i zneužívá. Reklamní spoty, kde se objevují děti, v sobě nosí již předem daný emocionální náboj.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

BITTNER, Petr, HAVIGEROVÁ, Jana, JANIŠOVÁ, Ivana a LANGHANSOVÁ, Hana. *Děti z ústavů*. Liga lidských práv: Artron, 2007. 76 s. ISBN 978-80-903473-4-2.

CROSNOE, Robert and ELDER, Glen. *Family Dynamics, Supportive Relationships, and Educational Resilience During Adolescence*. Journal of family issues. Vol. 25, No. 5, 2004, p. 571-602.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH Zdeněk a MATĚJČEK Zdeněk. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. 139 s. ISBN 08-040-86.

GEBO, Erika. *A Family Affair: The Juvenile Court and Family Violence Cases*. Springer Science + Business Media. č. LLC, 2007, p. 501-509. ISSN 08857482.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 596 s. ISBN 80-7203-124-4.

HELUS, Zdeněk. *Vyznat se v dětech*. Praha: SPN, 1987. 216 s. ISBN 14-186-87.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HOFMANNOVÁ, Helena. *Téma ústavní výchovy v judikatuře Ústavního soudu – analýza*. Projekt „Kodifikace právní úpravy podpory rodin, náhradní rodinné péče a systému péče o ohrožené děti.“ 2014. 27 s.

JŮVA, Vladimír st. a JŮVA, Vladimír ml. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. 95 s. ISBN 80-85931-06-0.

KOHOUTEK, Rudolf a kol. *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1998. 181 s. ISBN 80-7204-064-2.

KRAUS, Blahoslav, JANIŠ, Kamil a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 163 s. ISBN 978-80-7435-223-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRÝZL, Jan. *Nová vlna se starým obsahem*. Tribuna. roč. 14, č. 12, 1983. 5 s.

MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 248 s. ISBN 978-80-86723-93-8.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Zdeněk a LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. 396 s. ISBN 978-80-246-2866-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989. 335 s. ISBN 08-056-89.

MATOUŠEK, Oldřich et al. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich, JOZÍFKOVÁ, Eva, PAZLAROVÁ, Hana a DZIAMOVÁ, Veronika. *Ohrožené rodiny a děti: přehled protektivních a rizikových faktorů*. Praha: Fórum sociální politiky, 2010. č. 3, s. 11-16. ISSN 1802-5854.

MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana a KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010. 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997. 144s. ISBN 80-901424-7-8.

OPASCHOWSKI, Horst. *Einführung in die Freizeitwissenschaft: Freizeit und Tourismusstudien*. Opladen: Leske + Budrich, 1994, p. 305. ISBN 10: 3810012378.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PINKER, Steven. *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. Allen Lane, 2018, p. 556. ISBN 978-0-241-33701-1.

PLAŇAVA, Ivo, ed. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Praha: Portál, 2004. 224 s. ISBN 80-7178-885-6.

SLANINOVÁ, Gabriela a PIDIMOVÁ, Petra. *Pesso Boyden System Psychomotor as a method of work with battered victims*. Procedia – Social and Behavioral Sciences, č. 112, 2014. 387-394 s.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, 2010. 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7.

STAŠOVÁ, Leona, SLANINOVÁ, Gabriela a JUNOVÁ, Iva. *Nová generace: vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 213 s. ISBN 978-80-7435-567-7.

ŠRAJER, Jindřich a MUSIL, Libor. *Etické kontexty práce s rodinou*. České Budějovice: ALBERT, 2008. 150 s. ISBN 978-80-7326-145-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VEČERKA, Kazimír, HOLAS, Jakub, ŠTĚCHOVÁ, Markéta a DIBLÍKOVÁ, Simona. *Kriminologické charakteristiky dětí s nařízenou ústavní čín ochrannou výchovou*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Sociologický časopis, roč. 37, č. 1 (březen 2001). 89-102 s.

Internetové zdroje:

Česko – rekordman v ústavní péči o děti?. In: *ceskatelevize* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11412378947-90-ct24/217411058130317/>.

Děti bez lásky – i s láskou. In: *ceskatelevize* [online]. 2018 [cit. 2018-10-02]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10096383302-deti-bez-lasky-i-s-laskou/>.

Děti bez lásky. In: *csfd* [online]. 2018 [cit. 2018-10-02]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/257679-deti-bez-lasky/komentare/>.

Dětský domov se školou Chrudim. In: *dds-chrudim* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://www.dds-chrudim.cz/>.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí. In: *sancedetem* [online]. 2018 [cit. 2018-09-30]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/evropska-umluva-o-vykonu-prav-deti-6765.html>.

Jak to vidí děti. In: *ceskatelevize* [online]. 2018 [cit. 2018-10-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10251663264-jak-to-vidideti/210552110840041-rodina>.

O nás. In: *centrumlocika* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://www.centrumlocika.cz/main-menu/o-nas/poslani-a-cile>.

O nás. In: *vterinapote* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://www.vterinapote.cz/o-nas/>.

Počty dětí v ústavech se nedaří snižovat. Podle expertů chybí pomoc rodinám před odebráním dítěte. In: *ct24* [online]. 2018 [cit. 2018-09-30]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2050098-pocty-deti-v-ustavech-se-nedari-snizovat-podle-expertu-chybi-pomoc-rodinam-před>.

Programy. In: *dozivota* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://www.dozivota.cz/programy>.

Rodina, ochrana dětí a dilema jednoho ministerstva. In: *socialniprace* [online]. 2018 [cit. 2018-11-09]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=649>.

Sanace rodiny. In: *mpsv* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5587>.

Statistika počtu dětí umístěných v zařízeních ochranné a ústavní výchovy. In: *msmt* [online]. 2018 [cit. 2018-09-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/statistika-poctu-deti-umistenych-v-zarizenich-ochranne-a>.

Vzdělávací fond Škoda auto a Nadace Terezy Maxové dětem. In: *nadaceterezymaxove* [online]. 2018 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z: <https://www.nadaceterezymaxove.cz/nase-pomoc/jak-pomahame/korporatni-fondy/vzdelavaci-fond-skoda-auto-a-nadace-terezy-maxove-detem/>.

Legislativa:

Evropská úmluva o výkonu práv dětí. In: *sagit* [online]. 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/info/ss01054>.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. In: *Zákony pro lidi* [online]. 2018 [cit. 2018-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi* [online]. 2018 [cit. 2018-09-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast1>.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi* [online]. 2018 [cit. 2018-09-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Občanský zákoník.....	11
Tabulka 2: Péče o ohrožené děti	26
Tabulka 3: Zařízení pro výkon ústavní výchovy ve školním roce 2003/04 až 2008/09	36
Tabulka 4: Shrnutí kazuistiky 1	58
Tabulka 5: Shrnutí kazuistiky 2	61
Tabulka 6: Shrnutí kazuistiky 3	65
Tabulka 7: Shrnutí kazuistiky 4	69
Tabulka 8: Shrnutí kazuistiky 5	71

Seznam grafů

Graf 1: Příčiny negativního vlivu rodiny	33
Graf 2: Chování v mladším a starším školním věku.....	38

Seznam příloh

Příloha A: Plná moc – prohlášení

Příloha B: Plná moc – poskytnutí neodkladné zdravotnické služby

Příloha C: Prohlášení – nahlédnutí do spisové dokumentace

Příloha D: Prohlášení

Příloha E: Nařízení ředitele školského zařízení

Příloha A

Plná moc – prohlášení

Dětský domov se školou, středisko výchovné péče
a základní škola, Chrudim, Čáslavská 624

Zároveň tímto prohlašujeme, že nám nebyl výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven, omezen, ani jsme nebyli výkonu rodičovské zodpovědnosti vůči svému/své synovi/dceři zbaveni.

Bereme na vědomí, že statutární orgán školy je oprávněn si ustanovit za sebe zástupce (zaměstnance školy) k předem uvedenému úkonu a souhlasíme, aby jednal samostatně, se stejnými právy, povinnostmi dle této plné moci jako statutární orgán školy.

Tato plná moc platí po celou dobu docházky syna/dcery do školy/škol. zařízení.

.....
Podpis zákonného zástupce (otec)

.....
Podpis zákonného zástupce (matka)

Zmocnění přijímám: .....
ředitel/ka školy

V Chrudimi dne: .....

§ 858 z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.

§ 867 z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

(1) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit.

(2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.

Dětský domov se školou,
SVP a ZŠ Chrudim,
Čáslavská 624
537 01 Chrudim IV

ČNB Hradec Králové
č. ú: 2434531/0710

IČO: 601 03 264
Reg: ZL č. j. 33 514/05-25
ze dne 1. 12. 2005

Tel.: 466 251 799
E-mail: dds-chrudim@dds-chrudim.cz
www.dds-chrudim.cz

Plná moc – poskytnutí neodkladné zdravotnické služby

Dětský domov se školou, středisko výchovné péče
a základní škola, Chrudim, Čáslavská 624

PLNÁ MOC

My níže podepsaní:

MATKA:

jméno a příjmení:

nar.:

bytem:

a

OTEC:

jméno a příjmení:

nar.:

bytem:

dále jen „rodiče“

při výkonu své rodičovské zodpovědnosti podle § 858 a podle § 867 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, jakožto zákonní zástupci nezletilého/nezletilé:

jméno a příjmení:

nar.:

bytem: t. č. DDŠ, SVP a ZŠ Chrudim
(dále jen syn/dcera nebo nezletilý/nezletilá)

tímto výslovně zmocňujeme:

jméno a příjmení: PhDr. Lenka Kábelová
sídlu: DDŠ, SVP a ZŠ Chrudim, Čáslavská 624, 537 01 Chrudim
IČO: 60103264

funkce: ředitelka školy (dále jen „statutární orgán školy“)

aby nás zastupoval/a při výkonu našich práv a povinností vyplývajících vůči shora jmenovanému/jmenované synovi/dceři ze zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, v platném znění, zejména, aby za nás nezletilé/mu zajistil/a poskytnutí neodkladné lékařské péče v případě, že:

jde o zajištění neodkladné zdravotní služby - lékařské péče k zajištění zdravotní způsobilosti při zdravotních obtížích dítěte/žáka, které jsou nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví, nebo by mohly mít vliv na jeho bezpečnost v průběhu vzdělávání.

Příloha C

Prohlášení – nahlédnutí do spisové dokumentace

Dětský domov se školou, středisko výchovné péče
a základní škola, Chrudim, Čáslavská 624

Podle zákona č. 101/2000 Sb. souhlasím s nahlédnutím do spisové dokumentace mého dítěte pracovníky České školní inspekce, studenty SŠ, VOŠ a VŠ, vykonávajících odbornou praxi v našem zařízení, odbornými lékaři a pediatry, odbornými pracovníky pedagogicko-psychologických poraden, ostatními odborníky z jiných srovnatelných zařízení jako je naše.

ANO   NE

Ředitelství DDŠ budu hlásit veškeré změny týkající se dítěte za dobu pobytu dítěte na povolené dovolence. Pokud půjdu s dítětem k lékaři, předám DDŠ při návratu dítěte originál lékařské zprávy potřebné k dalšímu opatření.

Byl(a) jsem poučen(a) o právech podle zákona č. 101/2000 Sb., zejména o svém právu toto souhlasné prohlášení kdykoli odvolat a to i bez udání důvodů.

Prohlášení je platné po celou dobu pobytu mé dcery/syna v zařízení s možností změnit své stanovisko kdykoliv v průběhu pobytu písemně.

V Chrudimi dne

jméno zákonného zástupce

podpis.....

Prohlášení

Dětský domov se školou, středisko výchovné péče
a základní škola, Chrudim, Čáslavská 624

Prohlášení zákonného zástupce

dítěte

Souhlasím s preventivní zubní lékařskou prohlídkou 1x za pololetí školního roku a s případným zubním lékařským ošetřením. Doprovod na preventivní zubní lékařskou prohlídku zajistí zdravotní sestra DDŠ Chrudim.

ANO NE

Souhlasím s nutným lékařským ošetřením v případě náhlého onemocnění nebo úrazu mého dítěte popř. s neodkladným chirurgickým zákrokem a hospitalizací v nemocnici nebo léčebně, je-li navrženo ošetřujícím lékařem. V tomto případě budu neprodleně telefonicky a písemně informován(a).

ANO NE

Souhlasím s možností orientačního testování přítomnosti návykových látek v organismu mého dítěte, existuje-li důvodné podezření na požití návykové látky a možného ohrožení jeho zdraví.

Způsob testování: Testování na přítomnost alkoholu pomocí dechové zkoušky, v případě přítomnosti OPL pomocí zkoušky ze slin, moči nebo krve.

ANO NE

Souhlasím s tím, aby s mým dítětem v případě potřeby pracoval etoped, metodik prevence, psycholog.

ANO NE

Souhlasím s účastí a pobyty mého dítěte pořádanými jinými organizacemi s cílem jeho dalšího sociálního rozvoje.

ANO NE

6. Souhlasím s gynekologickými prohlídkami své dcery.

ANO NE

Dávám souhlas k použití zákových fotografií z akcí zařízení pro účely DDŠ při prezentaci zařízení (např. webové stránky zařízení, výzdoba budovy, místní tisk, plakáty).

ANO NE

Souhlasím, aby DDŠ Chrudim zpracovával a evidoval osobní údaje a osobní citlivé údaje včetně rodného čísla mého dítěte ve smyslu všech ustanovení zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů v platném znění a zákona č. 133/2000 Sb. o evidenci obyvatel a rodných číslech v platném znění. Svůj souhlas poskytuji pro účely vedení povinné dokumentace zařízení, vedení nezbytné zdravotní dokumentace a psychologických vyšetření, školy v přírodě, lyžařské kurzy a letní tábory mimo DDŠ. Dále pro účely přijímacího řízení na střední školy, úrazové pojištění dítěte a pro jiné účely související s běžným chodem zařízení. Souhlas poskytuji na celé období zařazení dítěte do DDŠ a na zákonem stanovenou dobu, po kterou se tato dokumentace povinně archivuje. Souhlas poskytuji pouze DDŠ Chrudim, který bez zákonem stanovených případů nesmí tyto osobní a citlivé údaje poskytnout dalším osobám a úřadům.

ANO NE

Souhlasím s tím, že děti mohou být testovány metodou Hamet 2 – testy k diagnostice volby povolání.

ANO NE

Nariadení ředitele školského zařízení

**Dětský domov se školou, středisko výchovné péče
a základní škola, Chrudim, Čáslavská 624**

NAŘÍZENÍ ŘEDITELE ŠKOLSKÉHO ZAŘÍZENÍ

Dle §23 odst. 1.písm. n) zákona č. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů nařizuji
vyšetření dítěte, zda není ovlivněno alkoholem, nebo jinou návykovou látkou

.....
jméno a příjmení dítěte

.....
jméno a příjmení pedag. pracovníka

.....
podpis dítěte

.....
podpis pedag. pracovníka

V Chrudimi dne .....

.....
PhDr. Lenka Kábelová
ředitelka zařízení